

Opinnäytetyö (AMK)

Sosionomi (AMK)

Aikuissosiaalityö, Toiminnalliset menetelmät

2018

Mari Liukkunen & Hülya Tokgöz

PAREMPI ARKI LASTEN KANSSA

- Opas ja kuvakortit työntekijöille
maahanmuuttajavanhempien
mentalisaatiokyvyn vahvistamisen tueksi

Mari Liukkunen & Hülya Tokgöz

PAREMPI ARKI LASTEN KANSSA

- Opas ja kuvakortit työntekijöille maahanmuuttajavanhempien mentalisaatiokyvyn vahvistamisen tueksi

Tämän kehittämishankkeen lähtökohtana oli maahanmuuttajavanhempien vanhemmuuden tukeminen haastavassa elämäntilanteessa. Maahanmuuttajien määrä on lisääntynyt Suomessa viime aikoina tasaisesti ja tarve erityisesti maahanmuuttajaperheille suunnatusta työvälineestä vanhempien mentalisaatiokyvyn vahvistamisen tueksi on huomattu myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirissä.

Kehittämistyön tavoitteena oli lisätä ja vahvistaa maahanmuuttajavanhempien mentalisaatiokyvystä ja vuorovaikutustaitoja. Kehittämishankkeen tehtävänä oli luoda opas ja kuvakortit Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin työntekijöille maahanmuuttajavanhempien mentalisaatiokyvyn vahvistamisen tueksi. Toiminnallinen kehittäminen toteutettiin yhdessä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin työntekijöiden sekä perhekeskus Satelliitissa ja Marakatissa käyneiden maahanmuuttajavanhempien kanssa vuosina 2017 ja 2018.

Kehittämishankkeen tuotosta suunniteltiin tiiviissä yhteistyössä työntekijöiden ja maahanmuuttajavanhempien kanssa käydyissä dialogisissa ryhmäkeskusteluissa. Dialogisten ryhmäkeskustelujen ohella tärkeitä kehittämismenetelminä olivat aikaisemman tiedon käyttö, osallistuva havainnointi ja kokeileva toiminta. Kehittämistyön raportoinnissa on kuvattu myös, millainen merkitys turvallisella kiintymyssuhteella, varhaisella vuorovaikutuksella ja vanhemman mentalisaatiokyvyllä on lastenkasvatuksen tukemisessa. Lisäksi raportissa sivutaan kulttuurien vaikutusta lastenkasvatukseen.

Kehittämistyön tuotoksena syntyi työntekijöille suunnattu Parempi arki lasten kanssa-opas ja yhdessä oppaan kanssa käytettävät kuvakortit. Työntekijän opas sisältää 2-5-vuotiaan lapsen kehitysvaiheet sekä konkreettisia ohjeita kuvakorttien käyttöön. Opas ja kuvakortit koettiin työyhteisössä hyödyllisiksi ja ne saivat positiivista palautetta erityisesti visuaalisesta ilmeestään sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton työntekijöiltä että yhteistyökumppaneilta. Opas ja kuvakortit herättivät kiinnostusta myös yhteistyökumppaneissa ja ne tullaan todennäköisesti ottamaan laaja-alaisempaan käyttöön jatkossa. Toimeksiantajalta ja yhteistyökumppaneilta saadun palautteen perusteella toimeksianto voidaan määritellä onnistuneeksi ja hankkeelle asetetut tavoitteet saavutetuiksi.

ASIASANAT:

mentalisaatio, kiintymyssuhde, vanhemmuus, lapsi- ja perhetyö, maahanmuuttajat

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Social Services

2018 | 50+19

Mari Liukkunen & Hülya Tokgöz

BETTER EVERYDAY LIFE WITH CHILDREN

- Guide and court cards for the employees working with immigrant parents to help strengthen parents' mentalization skills

The basis of this development project was to help immigrant parents with their parenting skills in difficult everyday situations. The number of immigrants has increased steadily in Finland for the last few years and a need for a tool to help the immigrant parents to strengthen their mentalization skills has also been noticed by Mannerheim League for Child Welfare.

The aim of this development project was to increase and strengthen immigrant parents' mentalization and communications skills. The development project's mission was to create a guide and court cards for the employees of Mannerheim League for Child Welfare to help strengthen immigrant parents' mentalization abilities. The practical development project was carried out with the employees of Mannerheim League for Child Welfare and the immigrant parents visiting family centers Satelliitti and Marakatti in the years 2017 and 2018.

The output of this development project was planned together with the employees and immigrant parents by dialogical development conversations at family centers Marakatti and Satelliitti. Along with dialogical conversations engaged observation and experimental action were also used as development methods during this project. In this development report it is also described how secure attachment, early interaction and the parent's mentalization skills help in parenting. In addition, cultures effects on parenting are also touched upon.

As a result of this development project a guide called "Better everyday life with children" was made together with court cards for professionals. The guide for employees includes short summaries of the development phases for children from the ages two to five and some concrete tips for using the court cards. The guide and the court cards were found useful in the work community and they got positive feedback from both the employees and the collaboration partners. The collaboration partners were interested in using the guide and the court cards in action and they are most likely going to be used actively in the future. According to this feedback received it is fair to say this development project met its goals and the mission was completed.

KEYWORDS:

theory of mind, attachment theory, parenthood, family work, immigrants

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET	8
2.1 Tausta ja ajankohtaisuus	8
2.2 Tehtävä ja tavoite	9
2.3 Toimeksiantajan ja kehittämisympäristön kuvaus	10
3 LASTENKASVATUKSEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT MAAHANMUUTTAJAPERHEISSÄ	12
3.1 Kulttuurien vaikutus lastenkasvatukseen	12
3.2 Lastenkasvatuksen haasteet maahanmuuttajaperheissä	14
4 LASTENKASVATUKSEN TUKEMINEN	16
4.1 Turvallinen kiintymyssuhde luo pohjan hyvälle kasvulle	16
4.2 Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys turvalliselle kiintymyssuhteelle	18
4.3 Vanhemman mentalisaatiokyvyn ja reflektiivisen kyvyn tärkeys lastenkasvatuksen tukemisessa	20
5 SUUNNITELMASTA VALMIIKSI TYÖVÄLINEEKSI	24
5.1 Yleistä kehittämistyöstä	24
5.2 Kehittämismenetelmät	24
5.3 Kehittämistyön prosessi ja eteneminen	28
5.4 Selkokielineen opas ja kuvakortit	33
6 ARVIOINTI JA POHDINTA	39
6.1 Tuotoksen arviointi	39
6.2 Kehittämistyön arviointi ja jatkokehittämismahdollisuudet	41
6.3 Ammatillinen pohdinta	43
LÄHTEET	47

LIITTEET

Liite 1. Parempi arki lasten kanssa opas

KUVAT

Kuva 1. Esimerkki tilannesivusta.	36
Kuva 2. Pukeutumistilanne.	38

TAULUKOT

Taulukko 1. Kehittämistyön aikataulu.	29
--	----

1 JOHDANTO

Iso osa väestönkasvusta koostuu Suomessa maahanmuutosta. Etnisesti tasa-arvoisen ja monikulttuurisen yhteiskunnan hyvinvoinnin kannalta tärkeää on erityisesti lasten ja nuorten kotoutuminen ja hyvinvointi. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen 2018, 96.) Kotoutuminen on maahanmuuttajaperheille usein haastava elämäntilanne, jonka onnistumiseen vaikuttavat pitkälti vanhempien inhimilliset, sosiaaliset ja taloudelliset voimavarat. Näillä tekijöillä on myös suuri vaikutus siihen, kuinka vanhemmuus toteutuu jatkossa erityisesti lapsen hyvinvoinnin ja kotoutumisen näkökulmasta. (Alitolppa-Niitamo 2013, 85–86, 100.) Perheenlisäyksen myötä maahanmuuttajavanhemmat saavat myös aivan uuden roolin yhteiskunnassa heidän siirtyessään neuvolan asiakkaisiksi sekä päiväkotijärjestelmän käyttäjiksi (Alitolppa-Niitamo 2013, 85–86, 100). Suomalaisen palvelujärjestelmän hahmottaminen voi olla maahanmuuttajavanhemmille vaikeaa ja erot eri palveluiden välillä voivat jäädä epäselviksi, vaikka vanhemmat osaisivatkin jo suomea (Varmavuori 2018a). Samaan haasteeseen on havahduttu Espoon ja Helsingin kaupungin lapsiperheiden palveluissa. Maahanmuuttajataustaisten perheiden todettiin olevan väestöosuuteensa nähden yliedustettuina lastensuojelussa, kun taas matalan kynnyksen palveluissa, kuten perhetyössä ja lapsiperheiden kotipalvelussa, he olivat aliedustettuja. Ilmiötä on selitetty kaupungeissa sillä, etteivät ennaltaehkäisevät ja varhaisen tuen palvelut saavuta maahanmuuttajataustaisia perheitä tarpeeksi hyvin. (Varmavuori 2018b.)

Koska maahanmuuttajaperheiden määrä kasvaa Suomessa tasaisesti ja kotoutuminen on perheille usein haastava elämäntilanne erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta, koemme, että kehittämistyömme on aiheeltaan äärimmäisen ajankohtainen ja sille on selkeästi tarvetta. Kehittämistyömme tavoitteena on vahvistaa maahanmuuttajavanhempien mentalisaatiokykyä ja vuorovaikutustaitoja. Tukemalla näiden kykyjen ja taitojen vahvistumista, vanhemmuus säilyy ja toteutuu myös jatkossa, vaikka kotoutuminen uuteen kotimaahan onkin maahanmuuttajaperheille usein raskas kokemus. Koemme myös, että hankkeessa kehitetyn työvälineen käyttö voisi osaltaan olla tukemassa paitsi maahanmuuttajavanhempien vanhemmuutta myös oikeiden palveluiden piiriin löytämistä entistä aikaisemmin.

Kehittämistyön teoreettinen viitekehys pohjautuu mentalisaatioteoriaan, jolla tarkoitetaan vanhemman kykyä pitää mielessä samanaikaisesti sekä omat että lapsensa ajatukset (Kalland 2014, 28, 33; Puura & Mäntymaa 2014, 63). Mentalisaatiokyvyllä voidaan

viitata myös tietynlaiseen uteliaisuuteen ja haluun ymmärtää toista ja hänen tapansa ajatella ja toimia (Kalland 2017, 133). Mentalisaatiokykyä pidetään tärkeänä osana vanhemmuutta ja siihen liittyvät olennaisesti myös vanhemman reflektiivinen kyky, varhainen vuorovaikutus sekä turvallinen kiintymyssuhde. Kehittämishankkeen toimeksiantaja, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri, on pitkän linjan pioneereja mentalisaatioon pohjautuvassa lapsiperhetyössä. Kehittämistyön aikana yhteistyötä tehtiin erityisesti perhekeskustoiminnan koordinaattori Johanna Franskan sekä perhekeskustoiminnan ohjaaja Rea Metsäpalon kanssa.

Tässä raportissa kuvaamme koko kehittämistyön prosessin aina kehittämishankkeen lähtökohdista työn arviointiin. Aluksi esittelemme kehittämistehtävän tavoitteita ja lähtökohkia sekä kuvaamme Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiriä kehittämisympäristönä. Seuraavaksi kerromme lyhyesti lastenkasvatukseen vaikuttavista tekijöistä maahanmuuttajaperheissä sekä siitä, kuinka lastenkasvatusta tuetaan. Lastenkasvatuksen tukemista käsittelevässä kappaleessa paneudumme erityisesti turvallisen kiintymyssuhteen, varhaisen vuorovaikutuksen sekä vanhemman mentalisaatiokyvyn merkitykseen vanhemmuudessa. Viidennessä luvussa kerromme prosessin aikana käyttämistämme kehittämismenetelmistä, kehittämishankkeen etenemisestä sekä valmiista tuotoksesta ja sen suhteen tekemistämme ratkaisuista. Lopuksi arvioimme kehitetyn työvälineen toimivuutta, pohdimme sen jatkokehittämismahdollisuuksia ja peilaamme kehittämishankkeen aikana oppimiamme taitoja sosionomin kompetensseihin.

2 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

2.1 Tausta ja ajankohtaisuus

Maahanmuuttajiksi määritellään sellaiset ulkomaan kansalaiset, joilla on tarkoitus asua Suomessa pidempään. Termillä maahanmuuttaja voidaan kuitenkin viitata myös henkilöön, joka on syntynyt Suomessa, mutta jonka vanhemmat tai toinen heistä on asunut alun perin muualla. Tällä tarkoitetaan niin sanottuja toisen sukupolven maahanmuuttajia. (Väestöliitto 2018a.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan maahanmuuttaja on yleistermi henkilölle, joka on muuttanut maasta toiseen. Tällöin käsitteellä tarkoitetaan yleensä henkilöitä, jotka ovat syntyneet ulkomailla. Toiseen maahan muuttamisen syitä voivat olla esimerkiksi perhesyyt, työ, opiskelu tai lähtömaan tilanteesta johtuva pakolaisuus. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.) Tässä kehittämistyössä rajaamme oppaan asiakasryhmäksi sellaisten lapsiperheiden vanhemmat, joista molemmat ovat syntyneet ulkomailla.

Suomi on ollut pitkään maastamuuttomaa, mutta viime vuosien aikana Suomeen on muuttanut vuosittain 30 000 ihmistä (Väestöliitto 2018b). Tilastokeskuksen tutkimusten mukaan vuonna 2012 Suomen väestöstä 5,2% oli ulkomaista syntyperää. Ulkomaalaista syntyperää olevan väestön määrä Suomessa on viimeisten 20 vuoden aikana yli kuusinkertaistunut. Yleisin syy Suomeen muuttamiselle on ollut perheside. (Peltola 2014, 14–15.). Vuonna 2016 ulkomailla syntyneitä oli koko väestöstä jo 6,5% (Väestöliitto 2018b). Koska maahanmuuttajaväestön määrä kasvaa tasaisesti joka vuosi, myös maahanmuuttajataustaisia lapsiperheitä on aiempaa enemmän. Lapsiperheillä tarkoitamme tässä kehittämistyössä kaikkia sellaisia perheitä, joissa on vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. Väestöliiton tilastojen mukaan sellaisten lapsiperheiden osuus, joissa kumpikaan vanhemmista ei puhu äidinkielenään suomea oli 5,3%. Vuonna 2012 Suomessa oli siis yhteensä 30 000 lapsiperhettä, joissa molemmat tai perheen ainoa vanhempi on vieraskielinen. (Väestöliitto 2018c.)

Kotoutuminen on maahanmuuttajaperheille usein haastava elämäntilanne. Kotoutumisen onnistumiseen ja vanhemmuuden toteutumiseen uudessa kotimaassa vaikuttavat erityisesti vanhempien inhimilliset, sosiaaliset ja taloudelliset voimavarat. (Alitolppa-Nii-

tamo 2013, 85–86, 100.) Maahanmuuttoprosessiin liittyvä sopeutuminen ja stressi vaikuttavat olennaisesti vanhempien mahdollisuuksiin toteuttaa vanhemmuutta uudessa ympäristössä. Muuttostressi voi vaikuttaa paitsi perhesuhteisiin myös perheenjäsenten yksilöllisiin kykyihin toimia. (Säävälä 2013, 117.) Myös perheen ja yhteiskunnan välinen suhde voi uudessa kotimaassa olla hyvinkin erilainen verrattuna siihen, mihin yksilö on aiemmin totunut (Karimi 2015, 73–74). Tämän vuoksi vanhemmat joutuvat usein vaikeaan tilanteeseen pohtiessaan, mitä haluavat lapsensa oppivan ja millaista kulttuuriperintöä heille välittäisi. (Alitolppa-Niitamo 2013, 85–86, 100.) Palveluja kehittäessä on tämän vuoksi tärkeää tiedostaa maahanmuuton, kotoutumisen ja etniseen vähemmistöön kuulumisen merkitys maahanmuuttajaperheelle ja sen hyvinvoinnille (Väestöliitto 2007, 42). Kasvaneen maahanmuuttoliikenteen vuoksi lapsiperheiden palveluissa tarvitaan siis entistä parempaa tietotaitoa monikulttuurisuuteen ja vähemmistöille erityisiin elämäntilanteisiin liittyen. Näitä voivat olla esimerkiksi suomen kieleen, kulttuuriin ja yhteiskunnan toimintaan liittyvät kysymykset sekä perheen ja yhteisön väliset rooliristiriidat. Useiden eri maissa tehtyjen tutkimusten perusteella etnisiä vähemmistöjä edustavat maahanmuuttajalapsen ovat valtaväestöä useammin lastensuojelun piirissä. Monikulttuurisuustyöhön panostamalla, monet näistä tilanteista voitaisiin ratkoa ilman lastensuojelun väliintuloa. (Känkänen & Immonen-Oikkonen 2009, 177.)

2.2 Tehtävä ja tavoite

Kehittämistyömme aihevalinta nousi Hülya Tokgöz in omakohtaisista maahanmuuttajavanhemmuuden kokemuksista Suomessa sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin tarpeista saada käyttöön selkokielineen opas, jota voitaisiin hyödyntää ohjauksen tukena maahanmuuttajavanhempien kanssa työskennellessä. Tämän kehittämishankkeen tehtävänä on luoda Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin työntekijöille selkokielineen opas ja kuvakortit maahanmuuttajavanhempien kanssa työskentelyyn. Opas ja siihen liittyvät kuvakortit kokoavat yhteen erilaisia lastenkasvatustilanteita, jotka vanhemmat yleensä kokevat haastavina. Kuvitetun ja selkokielineen oppaan sekä kuvakorttien tarkoitus on tukea ja vahvistaa 2-5-vuotiaiden lasten maahanmuuttajavanhempien mentalisaatiokykyä auttamalla vanhempaa huomaamaan, kuinka hän voi huomioida paremmin lapsensa tarpeita ja näkökulmia haastavissa arkipäivän tilanteissa. Opas on suunnattu nimenomaan 2-5-vuotiaiden lasten vanhemmille toimeksiantajan pyynnöstä. Koska opasta käytetään maahanmuuttajavanhempien kanssa työskennellessä, halusimme kiinnittää erityistä huomiota siihen, että kuvitettu

opas on mahdollisimman selkeä ja ymmärrettävä. Selkokielelle kirjoitettu opas auttaa perhetyöntekijää tiedostamaan omaa kielenkäyttöään, jotta hän muistaa maahanmuuttajavanhempien kanssa työskennellessään kiinnittää erityistä huomiota käytettävän kielen selkeyteen. Valmiin oppaan ja kuvakorttien on tarkoitus toimia Mannerheimin lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin työntekijöille apuvälineinä, joita he voivat käyttää apuvälineenä maahanmuuttajavanhempien kanssa työskennellessään.

Kehittämistyön tavoitteena on tukea maahanmuuttajavanhempia lasten kasvatuksessa vanhempien mentalisaatiokykyä vahvistamalla ja perheenjäsenten välistä myönteistä vuorovaikutusta lisäämällä. Oppaan avulla haluamme auttaa maahanmuuttajavanhempia pysähtymään hetkeksi ja miettimään lastensa tarpeita ja ajatuksia nimenomaan lapsen näkökulmasta. Tämän vuoksi opas sisältää sellaisia arkipäivän tilanteita, joiden on tutkittu olevan lapsiperheissä haastavia. Jotta opas palvelee kohderyhmää mahdollisimman hyvin, otamme maahanmuuttajavanhemmat mukaan oppaan suunnitteluun ja toteutukseen.

2.3 Toimeksiantajan ja kehittämissympäristön kuvaus

Kehittämistyömme toimeksiantaja on Mannerheimin lastensuojeluliitto, joka on keskusjärjestöstä, kymmenestä piirijärjestöstä ja 556 paikallisyhdistyksestä koostuva yhteisö. Varsinais-Suomen piirijärjestö toimii oman alueensa paikallisyhdistysten tukena sekä alueellisena vaikuttajana. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017.) Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri on alueellinen kansalaisjärjestö, joka pyrkii edistämään lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia. Varsinais-Suomen piiriin kuuluu yhteensä 68 Mannerheimin Lastensuojeluliiton alaista paikallisyhdistystä, joilla on yhteensä 10 821 jäsentä. Piirin toimintaa tukevat useat tahot aina sosiaali- ja terveysministeriöstä kuntiin ja yrityksiin. Toiminnallaan Varsinais-Suomen piiri tuottaa palveluita lapsiperheille, kunnille ja ammattilaisille sekä vaikuttaa lapsia ja perheitä koskevaan päätöksentekoon. Lisäksi piirin kautta on mahdollista toimia vapaaehtoisena lasten, nuorten ja perheiden hyväksi. (Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri 2017.)

Kehittämistyötä tehtiin ensisijaisesti perhekeskus Satelliitissa Raisiossa ja perhekeskus Marakatissa Turussa. Perhekeskus Satelliitti järjestää kaikille avointa ja maksutonta perhetoimintaa arki-aamuisin. Satelliitin vakituiseen ohjelmaan kuuluu perhekahvilatoimintaa, johon vanhemmat ja lapset voivat vapaaehtoisesti osallistua. Lisäksi perhekeskuksessa järjestetään palveluohjausta, suomen kielen kursseja sekä erilaisia tapahtumia ja

infotilaisuuksia. (Raisio 2018.) Perhekeskus Marakatti puolestaan on matalan kynnyksen avoin kohtaamispaikka kaikille sellaisille perheille, joilla on alle kouluikäisiä lapsia. Marakatin säännölliseen toimintaa kuuluu viikoittaisia vauva- ja perhekahviloita sekä erilaisia keskusteluryhmiä vauvatrefeistä kansainvälisyyskahvilaan. (Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri 2018.) Vauva- ja perhekahvilat tarjoavat perheille mahdollisuuden rentoon oleiluun ja leikkiin, vaipanvaihtoon ja ruoan lämmittämiseen sekä kahvitteeluun ja keskusteluun muiden samassa elämäntilanteessa olevien vanhempien kanssa (Perhetalo Heideken 2018).

3 LASTENKASVATUKSEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT MAAHANMUUTTAJAPERHEISSÄ

3.1 Kulttuurien vaikutus lastenkasvatukseen

Lastenkasvatus vaihtelee paljon paitsi maan myös eri kaupunkien, maaseudun ja yhteiskuntaluokkien välillä. Kulttuuriset uskomukset ovat osa laajaa ja monimutkaista kokonaisuutta, joka ohjaa vanhempien toimintaa sekä heidän tapansa kasvattaa lapsiaan. Vanhempien lastenkasvatustyyliin vaikuttavat kulttuuritaustan lisäksi vanhempien persoonallisuus, perheen senhetkinen elämäntilanne sekä perheen aikaisemmat kokemukset. Tämän vuoksi yksittäisten kulttuurien ja niihin kuuluvien ilmiöiden yksiselitteinen määrittely on vaikeaa, koska kulttuurit eivät ole keskenään samanlaisia tai muuttumattomia edes saman maan rajojen sisäpuolella. Kulttuurin ohella myös perheen maahanmuuttokokemus on tärkeä määrittävä tekijä tutkittaessa maahanmuuttajavanhempien tapaa kasvat-
taa lapsiaan. Maahanmuuttokokemus on voinut olla perheelle raskas ja prosessin aikana on voitu kokea vaikeita tilanteita, jotka luonnollisesti vaikuttavat myös vanhemmuuteen ja maahanmuuttajataustaisten vanhempien tapaan kasvattaa lapsia. (Kuittinen & Isosävi 2013, 78–79.)

Tämän vuoksi ei siis ole lainkaan epätavallista, että Suomeen muuttaneilla maahanmuuttajavanhemmilla on paljon lastenkasvatukseen liittyviä kysymyksiä (Suomen Lastenhoitoalan Liitto 2018). Maahanmuuttajavanhemmat voivat olla tietämättömiä esimerkiksi yhteiskunnan ja sen instituutioiden toiminnasta. Lisäksi haasteita tuovat sosiaalisten verkostojen puute ja kielitaidottomuus. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen 2013, 100.) Kielimuurin ja heikkojen valtaväestöön kohdistuvien kontaktien vuoksi vanhempien voi olla haastavaa ymmärtää ja omaksua uusia tapoja (Suomen Lastenhoitoalan Liitto 2018). Uudessa maassa ei myöskään ole omasta kulttuurista tuttuja tapoja, normeja ja arvoja (Schubert 2013, 63). Vanhat käyttäytymismallit eivät näin välttämättä enää toimi-
kaan uudessa kotimaassa ja perhe-elämäkin kokee usein valtavia mullistuksia, kun koti-
maa, kulttuuri ja kieli vaihtuvat. (Suomen Lastenhoitoalan Liitto 2018.) Uuteen maahan
muuttaessa omat haasteensa tuovat myös vanhan ja uuden kotimaan väliset kulttuu-
rierot sekä taidot saada perheen toimivuus jatkumaan myös uudessa kotimaassa (Vilen
ym. 2010, 19). Koska lastenkasvatus ja vanhemmuus ovat kulttuurisidonnaisia ja ympä-

roivään yhteiskuntaan liittyviä, hyväksytyjä käytäntöjä, kohtaavat maahanmuuttajavanhemmat haasteita erityisesti vanhan ja uuden kasvatuskulttuurin yhtensovittamisessa. Tämän vuoksi maahanmuuttajavanhemmat pohtivat usein jatkuvasti sitä, kuinka toimia pätevänä ja osaavana vanhempana uudessa elinympäristössä. (Suomen Lastenhoitoalan Liitto 2018.) Koska kulttuurierot vaikuttavat vanhempien tapaan kasvattaa lapsiaan, voi yhteiskunnan ja maahanmuuttajavanhempien välille syntyä uudessa kotimaassa suuria, yhtensovittamattomia kiuluja sen suhteen, kuinka lapsia tulee kasvattaa (Alitolppa-Niitamo & Leinonen 2013, 99).

Kulttuurierot lastenkasvatuksessa johtuvat paitsi vanhempien tietoisesti tekemistään valinnoista ja suunnitelmallisesta opetuksesta myös tiedostamattomien tapojen, arvojen ja uskomusten eteenpäin jakamisesta. Vaikka lastenkasvatuskäytännöt vaihtelevat kulttuurista riippuen, taustalla on aina ajatus siitä, että lapsille opetettavat ja tärkeinä pidetyt asiat edesauttavat heidän selviytymistään juuri kyseisessä elinympäristössä. Näin vanhemmat tukevat lapsiaan erityisesti niissä ominaisuuksissa ja taidoissa, joita kyseisessä kulttuurissa ja ympäristössä arvostetaan. Lastenkasvatukseen liittyvät kulttuurierot eivät siis ole sattumanvaraisia, vaan niillä on yhteys sekä ympäristön vaatimuksiin ja resursseihin että yhteisön arvoihin ja uskomuksiin. (Kuittinen & Isosävi 2013, 80–81).

Käytännössä kulttuurierot lastenkasvatuksessa näkyvät niin, että esimerkiksi länsimaissa painotetaan usein lasten itsenäistä selviytymistä, kun taas muualla maailmassa yhteisöön kuulumisen koetaan tärkeämmäksi. Tämän vuoksi länsimaissa lastenkasvatuksessa painottuvat usein erilaisten kognitiivisten taitojen opettelu, kun taas perhe- ja yhteisökeskeisissä kulttuureissa painopiste on muiden kunnioittamisessa ja yhteisön jäsenenä toimimisessa. (Kuittinen & Isosävi 2013, 81–82). Kulttuurista ja yhteiskunnasta riippumatta vanhemmat toivovat lapsilleen hyvää ja haluavat kasvattaa lapsistaan osavia yksilöitä, jotka ovat oman yhteisönsä hyväksytyjä ja arvostettuja jäseniä. Se, mikä on hyväksytyä ja arvostettua vaihtelee kuitenkin kulttuurista riippuen. Myös tavat kasvattaa lapsia ovat erilaisia eri kulttuureissa ja yhteiskunnissa. Muuttaessaan toiseen maahan maahanmuuttajavanhemmat törmäävät uuteen yhteiskuntaan ja kasvatuskulttuuriin, joka voi olla täysin erilainen kuin se mihin he ovat aiemmin tottuneet. Vaikka lastenkasvatus uudessa kotimaassa tuo vanhemmille uusia haasteita, se antaa heille myös mahdollisuuden luoda täysin oman kasvatuskulttuurinsa, jossa vanhemmat voivat valita ne asiat, joita haluavat lapsilleen välittää sekä omasta että suomalaisesta kulttuurista. (Väestöliitto 2018, 1–4.)

3.2 Lastenkasvatuksen haasteet maahanmuuttajaperheissä

Perheenlisäys on suuri käännekohta ihmisen elämässä. Vanhemmuus on paitsi elämää runsaasti rikastuttava, myös kaiken kaikkiaan haastava elämäntilanne. Tästä kertoo pitkälti se, että liki puolet lapsiperheiden vanhemmista on huolissaan omasta jaksamisestaan huoltajana. Huolet liittyvät paitsi yhteiskunnallisiin myös yksilöllisiin asioihin, joita ovat toisaalta työelämän vaatimukset, mutta myös omaa terveyttä ja hyvinvointia koskevat haasteet. Huolta aiheuttavat lapsiperheissä myös vanhempien väliset ristiriitatilanteet sekä omassa lapsuudessa koetut pelot. (Lammi-Taskula & Bardy 2009, 60.)

Perheisiin kohdistuu siis suomalaisessa yhteiskunnassa ymmärrettävästi paljon huolta. Puhuessamme maahanmuuttajataustaisista perheistä keskustelu painottuu kuitenkin usein ääripäihin. Tällöin maahanmuuttajaperheiden positiiviseksi puoliksi nähdään niiden tiiviyys ja yhteisöllisyys, kun taas haasteiksi koetaan perinteisyys ja kontrolloivuus sekä näistä aiheutuvat haasteet. Maahanmuuttajataustaisia ja suomalaisia perheitä vertaillessa korostetaan usein turhan paljon sitä, kuinka nämä kaksi ryhmää nähdään toisistaan erillisinä ja erilaisina perheinä. Jos lähdetään tästä ennako-oletuksesta, maahanmuuttajaperheiden haasteina nähdään lähinnä kulttuuriin ja integraation liittyvät perheen sisäiset vaikeudet. Tällöin maahanmuuttajaperheiden hyvinvoinnin avainasemassa on perheiden kyky ratkaista kulttuurien ja integraation aiheuttamia haasteita perheen sisällä. Perheet ovat kuitenkin yhteisöjä, joiden hyvinvointiin, käytäntöihin ja resursseihin vaikuttavat kulttuuri-, yksilö- ja perhekohtaisten erojen lisäksi myös rakenteelliset tekijät. (Peltola 2014, 11.) Vaikka maahanmuuttajavanhempien oma uskonto ja kulttuuri vaikuttavat osaltaan siihen, kuinka lapsia kasvatetaan ja mitkä asiat koetaan perheissä tärkeinä, ovat vanhemmuuden haasteet lapsiperheissä silti hyvin samanlaisia perheen etnisestä taustasta riippumatta (Turtiainen & Hiitola 2015, 29). Useimmat lastenkasvatuksen haasteet liittyvät lapsiperheissä arjen turhauttaviin tilanteisiin, jotka ovat lapsen kasvun ja itsenäistymisen kannalta olennaisia (Helsingin kaupunki 2018).

Yksi näistä tilanteista on 1,5 – 3 vuoden rajapyykkiin ajoittuva uhmaikä, joka on lapsen minäkuvan ja itsetunnon kehityksen kannalta tärkeää aikaa. Lapset ovat tässä iässä kaikkein aggressiivisimmillaan ja rakastavimmankin vanhemman pinna voi palaa helposti. (Juusola 2017, 41.) Aggressio on ihmisen perustunne, jonka tarkoituksena on suojella yksilön hyvinvointia ja joka aktivoituu, kun hyvinvointia uhataan. Pienten lasten kohdalla aggressio liittyy usein rajojen ja sääntöjen puutteeseen ja siihen turvaudutaan, kun lapsella ei ole riittävästi sosiaalisia taitoja ja keinoja ratkaista tilannetta toisin. (Juusola

2017, 22–23.) Sisarussuhteet ovat lapsille erinomainen tilaisuus harjoitella tällaisia sosiaalisia taitoja. Sisarusten väliset ristiriidat opettavat lapsia paitsi neuvottelemaan myös käsittelemään erimielisyyksiä, tekemään kompromisseja ja pitämään puoliaan. Toisaalta sisarussuhteisiin kohdistuu usein myös paljon haasteita, jotka liittyvät useimmiten kiusaamiseen ja mustasukkaisuuteen. (Juusola 2017, 128–129.) Sisarusten välisten ristiriitojen ratkominen on nostettu haasteeksi myös Kivijärven ym. tekstissä lasten sotkujen siivoamisen sekä lapsen nukkumaanmenoon liittyvien haasteiden ohella (Kivijärvi ym. 2009, 56).

Nukkumaanmeno-aikaan kohdistuvat haasteet liittyvät usein 3-5-vuotiaiden lasten mielikuvituksen kehitykseen, jolloin toden ja mielikuvituksen raja voi alkaa hämärtyä, eikä lapsi enää välttämättä tiedä, mikä on totta ja mikä ei. Tällöin lapsi saattaa kokea oman mielikuvituksen kehityksen ja aikuisten maailmassa tapahtuvat asiat pelottavina. Joskus nämä pelot voivat olla hyvinkin vahvoja ja rasittaa lapsiperheen arkea monin eri tavoin aina päivärytmin häiriintymisestä pelottavien paikkojen välttelyyn. (Juusola 2017, 42.) Muita lapsiperhearjessa tyypillisesti vaikeita hetkiä ovat kaupassakäyntiin, peseytymiseen, ruokailuun, pukeutumiseen ja siirtymiin liittyvät tilanteet. (Mackonochie 2016, 656). Siirtymätilanteista haasteita aiheuttavat esimerkiksi aamulähdöt ja kotiinpaluu eli kaikki ne tilanteet, joissa lähdetään pois kotoa tai palataan takaisin kotiin (Rönkä ym. 2009, 16).

Näiden lapsiperhearkeen liittyvien pulmien lisäksi maahanmuutto ja kotoutuminen tuovat omat haasteensa maahanmuuttajaperheiden elämään. Eritehtinen kotoutuminen voi näkyä maahanmuuttajaperheissä esimerkiksi kielen oppimisen kautta, kun lapset oppivat kielen ja yhteiskunnassa vallitsevat normit vanhempiaan nopeammin. Samanaikaisesti perheen lapset kuitenkin kasvavat ja kehittyvät entiseen malliin, joten he tarvitsevat vanhempiensa tukea ja ohjausta yhtä paljon kuin aikaisemminkin. (Alitolppa-Niitamo 2005, 46.) Vaikka maahanmuutto aiheuttaa perhedynamiikassa monia muutoksia ja arkipäivän haasteita, tuo uuteen kotimaahan muuttaminen haasteiden lisäksi maahanmuuttajaperheen elämään myös monia sitä rikastuttavia tekijöitä (Söderling & Alitolppa-Niitamo 2005, 107). Perheiden kokonaisvaltainen tukeminen haastavassa elämäntilanteessa onnistuu parhaiten tukemalla vanhempia vanhemmuudessa. Lasten ja nuorten tukeminen puolestaan toteutuu parhaiten, kun vuorovaikutus perheenjäsenten välillä on toimivaa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2018.)

4 LASTENKASVATUKSEN TUKEMINEN

4.1 Turvallinen kiintymyssuhde luo pohjan hyvälle kasvulle

Kiintymyssuhdeteorialla viitataan emotionaalisesti merkittävään suhteeseen, jonka tarkoitus on taata lapsen turvallisuuden tunne. Turvallinen kiintymyssuhde kehittyy varhaisessa vuorovaikutuksessa, jossa lapsen oppimat sisäiset mallit läheisyydestä, turvasta ja oman arvon tunteesta ovat suhteellisen pysyviä. Tulevaisuudessa nämä mallit ohjaavat lasta uusissa tilanteissa ja tulevissa kehitystehtävissä. (Silvén 2010, 152.) Kiintymyssuhdeteorian avulla pyritään havainnollistamaan yksilön taipumusta muodostaa voimakkaita tunnesiteitä muihin ihmisiin. Teorian pyrkii myös selittämään niitä ahdistuksena, vihamielisyytenä, masennuksena ja tunteiden eristämisenä ilmeneviä stressin muotoja, jotka johtuvat tahattomista erokokemuksista ja menetyksistä. Käytännössä kiintymyssuhteen syntyminen pohjautuu biologiaan ja sen tarkoitus on turvata pienen vauvan eloonjäänti. (Sinkkonen 2010, 88.) Kiintymyssuhteen tarkoitus on näin ollen paitsi vahvistaa vauvan läheisyyttä hoitajaan myös edistää lapsen psyykkistä kehitystä. Jotta lapsi oppii säätelemään tunteitaan ja harjoittelemaan erilaisia sosiaalisia taitoja, hän tarvitsee kokemuksen läheisyydestä ja turvallisuudesta. (Kauppi & Takalo 2014, 17–20.)

Kiintymyssuhdeteoriassa lapsi päättelee sisäisten malliensa perusteella, onko toinen ihminen rakkauden arvoinen ja kuka on se turvallinen aikuinen, johon hän voi hädän hetkellä turvautua (Silvén 2010, 152). Turvallinen kiintymyssuhde siis suojelee lasta osaltaan myös vaaroilta. Aktivoituessaan kiintymyssuhde johtaa läheisyyteen, sillä lapsen tavoitteena on kokea olonsa turvalliseksi. Kokiessaan olonsa turvalliseksi, lapsi uskaltaa tutkia ympäristöään. Ympäröivään maailmaan tutustuminen auttaa lasta osaltaan hallitsemaan ympäristöään, mutta ympäristön tutkiminen lopetetaan heti vaaran uhatessa. Koska pieni lapsi ei vielä tunnista, mitkä asiat ovat oikeasti vaarallisia, hän turvautuu näissä tilanteissa usein vanhempaansa. Jos vanhempi reagoi lapsen kontaktiin rohkaisevasti, lapsi jatkaa ympäristönsä tutkimista. Jos vanhempi puolestaan on peloissaan tai vihainen, ympäristön tutkiminen päättyy. (Sinkkonen 2012, 33–34.) Pienellä lapsella on huomion saamiseksi käytössään vielä suhteellisen alkeellinen varasto erilaisia apuvälineitä, sillä vauva-aikana lapsi saa huomiota lähinnä itkemällä. Kasvaessaan ja kehittyessään lapsi saa kuitenkin koko ajan uusia vaihtoehtoja etäisyyden säätelyyn oppies-

saan ryömimään, konttaamaan ja kävelemään. Lapsen kasvaessa huomiota voidaan hakea myös pyytämällä vanhempaa sitomaan esimerkiksi kengännauhat. (Sinkkonen 2012, 32–33.)

Lapsen ensimmäinen elinvuosi on turvallisen kiintymyssuhteen kehittymisen kannalta äärimmäisen tärkeää aikaa, sillä silloin lapsi oppii useita tärkeitä sosiaalisia, emotionaalisia ja kognitiivisia taitoja. Näitä ovat esimerkiksi sosiaalinen kommunikointi, tunteiden säätely, ajattelu ja muisti. (Punamäki 2011, 113.) Turvallisen kiintymyssuhteen syntyminen edellyttää vanhemmalta kykyä ja halua havaita lapsen lähettämiä viestejä ja vastata niihin oikein ajoissa. Vanhemman on myös oltava tuntosarvet koholla pystyäkseen pelaamaan ja ymmärtämään sekä omia että lapsensa haluja, tunteita ja tarpeita. Turvallisen kiintymyssuhteen kehittyminen vaatii vanhemmalta siis emotionaalista läsnäoloa. (Punamäki 2011, 112–113.) Turvallinen kiintymyssuhteen muodostumisen edellytyksenä voidaan näin ollen pitää vanhemman sensitiivisyyttä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vanhempi reagoi lapsen viesteihin johdonmukaisesti, nopeasti ja täsmällisesti (Kalland 2014, 20).

Turvallisesti kiintyneelle lapselle kontaktin ottaminen vanhempaan on helppoa ja hätätilanteessa lapsi osaa hakea tukea hänelle tärkeiltä aikuisilta. Vanhempien voidaan näin ajatella olevan lapsen turvallisuuden perusta, joka helpottaa lapsen kykyä tutkia ja oppia uutta. On myös havaittu, että turvallisesti kiintyneet lapset pystyvät tasapainoisempaan tunteiden ilmaisuun, joka on avointa, ymmärrettävää ja tilanteeseen suhteutettua. Turvallisesti kiintyneillä lapsilla on myös muita monipuolisemmat taidot ratkaista erilaisia risiiritilanteita. Näin ollen turvallinen kiintymyssuhde antaa erinomaiset edellytykset hyvään sosiaaliseen kehitykseen ja valmiuksia toimia muiden saman ikäisten lasten kanssa. (Rusanen 2011, 63–64.) Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi muodostaa turvallisen ja myönteisen kuvan maailmasta (Juusola 2017, 116). Hän kokee myös tulevansa rakastetuksi sellaisena kuin hän on, minkä ansiosta lapsi pystyy luottamaan vanhempiensa aitoon läsnäoloon ja hyvyyteen (Punamäki 2011, 111–112). Myös ihmissuhteiden vastavuoroisen ajatusmallin omaksuminen on turvallisesti kiintyneille lapsille helppompaa, minkä lisäksi he oppivat käsittelemään negatiivisia tunteitaan positiivisemmin (Juusola 2017, 117). Lisäksi lapsi, joka on kiintynyt turvallisesti ymmärtää ja osaa tunnistaa sekä omia että toisten tunteita. Hän osaa myös ratkaista erilaisia ongelmia, mistä on hyötyä erityisesti koulunkäynnissä ja ihmissuhteissa. (Sinkkonen 2010, 92.)

Kun lapsi on kiintynyt turvallisesti, hän on aikuisena avoin, luottavainen ja tasapainoinen. Turvallisesti kiintyneellä lapsella on myös paremmat edellytykset luoda hyviä ja kestäviä

ihmissuhteita (Kalland 2014, 18). Turvallisen kiintymyssuhteen omaavista lapsista kasvaa itsenäisesti toimeen tulevia aikuisia, jotka eivät epäröi kysyä apua tai tukea muilta sitä tarvitessaan (Ogden ym.2006, Ollikainen 2017, 40). Sosiaalisten taitojen lisäksi turvallinen kiintymyssuhde tukee lapsen fysiologisen ja emotionaalisen säätelyn kehitystä, itseluottamuksen syntymistä sekä älyllistä kehitystä ja ongelmanratkaisutaitojen kehittymistä (Hughes 2011, 20). Turvallinen kiintymyssuhde muodostaa hyvän suojan ympäristön aiheuttamille stressitilanteille, minkä vuoksi se tarjoaa hyvän pohjan lapsen kasvulle ja kehitykselle. Vahvistamalla vanhemman ja lapsen välistä kiintymyssuhdetta halutaan myös suojata lasta laiminlyömiseltä sekä kaltoinkohtelulta. Kiintymyssuhteen tarkoitus on myös vahvistaa lapsen kestävyyttä ja pitkäjänteisyyttä sosiaalisesti haastavissa tilanteissa. (Fonagy ym. 2012, Kalland 2014, 26.) Turvallisella kiintymyssuhteella on merkittävä vaikutus kaikkiin edellä mainittuihin lapsen kehityksen osa-alueisiin paitsi ennen kouluikää myös lapsuudessa, nuoruudessa ja aikuisuudessa (Hughes 2011, 20). Kiintymyssuhteiden muuttumista ja kehittymistä lapsuudesta aikuisuuteen on tutkittu paljon. Joseph Allenin työryhmän mukaan kavereiden keskuudessa suosituilla murrosikäisillä on usein turvalliset kiintymyssuhteet vanhempiinsa. (Allen ym., 2005, Sinkkonen 2010, 86.) Tahto- ja murrosiässä oleva, turvallisesti kiintynyt nuori voi kuitenkin käyttäytyä väliaikaisesti samaan tapaan kuin ristiriitaisesti kiintynyt. Tällainen käyttäytyminen on kuitenkin ohimenevää. (Sinkkonen 2010, 92.) Kokonaisuutena kiintymyssuhdemallit ovat jokseenkin pysyviä, joten esimerkiksi lapsuudessa turvallisesti kiintyneet lapset ovat turvallisesti kiintyneitä todennäköisesti myös teini-iässä (Sinkkonen 2010, 85–87).

4.2 Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys turvalliselle kiintymyssuhteelle

Lapset tutkivat ympäristöään ja ovat vuorovaikutuksessa vanhempiensa kanssa pienestä pitäen. Vauvan ensimmäisten kuukausien aikana painottuvat kosketus- ja näköhavaintoihin perustuvat vuorovaikutustilanteet, jotka ovat parhaimmillaan lapsen ja aikuisen välisissä hoitotilanteissa. Jotta vanhempi osaa vastata lapsen tarpeisiin, hänen on tulkittava lapsen aloitteita ja viestejä oikein ja toimittava niiden mukaisesti. (Nurmi 2014, 34.) Vanhemman ja lapsen välinen varhainen vuorovaikutussuhde rakentuu lapsen ja hoitajan kiintymisestä toisiinsa. Vanhemman osalta kiintymyksen syntymisessä auttavat vahva tunneside lapseen sekä halu hoivata häntä. Lapsen näkökulmasta kiintymyssuhde vanhempaan puolestaan liittyy suhteen alkumetreillä varsin vahvasti ravinnon ja turvan saantiin. Jos nämä tarpeet täyttyvät, kiintyy lapsi vähitellen vanhempaansa myös tunnetasolla. Kun vauva tuntee olonsa turvallisiksi, jää hänelle voimavaroja myös uuden

oppimiseen ja ympäristön tutkimiseen. (Nurmi 2014, 35.) Lapsen mielikuva vanhemmuudesta ja muista ihmissuhteista muodostuu vanhemman ja lapsen välisistä kokemuksista vuorovaikutuksesta. (Fonagy 2001; Kauppi & Takalo 2014, 18).

Vauvan henkiinjääminen perustuu hyvin pitkälti lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen sekä vanhemman antamaan hoivaan ja lapsen tarpeiden tyydyttämiseen. Hyvän varhaisen vuorovaikutuksen kehittymiseen vaikuttavat kuitenkin monet lapseen, vanhempaan ja ympäristöön liittyvät tekijät. Tämän vuoksi aktiivinen vuoropuhelu näiden osa-alueiden välillä on äärimmäisen tärkeää, koska vauvaiässä luodaan myös pohja sille, kehittykö vanhemman ja lapsen välinen kiintymyssuhde turvalliseksi vai turvattomaksi. Tähän vaikuttavat olennaisesti vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus ja sen laatu. (Wahlman-Neuvonen & Hannonen 2015, 26.)

Vanhemman herkkyyys ja mukautuvuus ovat keskeisiä osatekijöitä turvallisen kiintymyssuhteen synnylle (Ainsworth et al. 1978; Wahlman-Neuvonen & Hannonen 2015, 26). Vaikka vanhemman merkitys varhaisessa vuorovaikutuksessa on olennainen, myös vauva on tilanteessa aktiivinen toimija, sillä hän voi säädellä omaa vuorovaikutustaan esimerkiksi ilmeillä ja eleillä (Wahlman-Neuvonen & Hannonen 2015, 26). Lapsen kehityksen ja kasvun varmistaminen lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta vahvistamalla ovat vanhemmuutta tukevan työn keskiössä. Tutkimuksissa on todettu, että lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen laatu on suoraan yhteydessä lapsen kehitykseen. (Kalland 2014, 26.) Kommunikoinnilla on iso merkitys hyvän varhaisen vuorovaikutuksen kannalta, sillä lapsen kommunikoidessa vanhempiansa kanssa niin, että hän tulee ymmärretyksi, lapsi kokee olevansa turvassa ja voi näin ollen keskittyä uusien asioiden oppimiseen. Tullessaan ymmärretyksi lapsi kokee olevansa yksi yhteisönsä tasa-vertaisista jäsenistä. Samalla lapsi alkaa tiedostaa omaa sisäistä elämäänsä, ajatuksiinsa, tunteitaan, toiveitaan ja pyrkimyksiään sekä sen, että muillakin on omat ajatuksensa. (Hughes 2011, 123.)

Kommunikoidessamme lasten kanssa, meidän tulee muistaa ottaa heidät mukaan keskusteluun. Muiden kanssa kommunikoidessamme keskuudessamme vallitsee yhteinen tunnetila, jolloin kiinnitämme huomiota kaikkia keskustelijoita kiinnostaviin asioihin ja jaamme ajatuksiamme toiveistamme ja pyrkimyksistämme muiden kanssa. Tämän tyyppinen keskustelu mahdollistaa vastavuoroisen vuoropuhelun, jossa kaikki osapuolet saavat ja antavat sekä ymmärtävät ja suhtautuvat toisiinsa empaattisesti. Kun kiintymyssuhde on turvallinen, lapsi ymmärtää vanhempiensa motiivit ohjaamisen ja opastamisen

takana. Turvallinen kiintymyssuhde lisää näin lapsen halua kommunikoida ja olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja auttaa lasta onnistumaan erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. (Hughes 2011, 127 – 129.) Turvallisesti kiintyneelle lapselle kaikki tunteet ovat sallittuja ja hän on voinut tuoda niitä esiin loogisessa ja ennakoitavassa vuorovaikutustilanteessa. Koska lasta on konfliktitilanteissa lohdutettu ja rauhoiteltu, on lapselle kehittynyt kyky säädellä omia tunteitaan. Vanhemmat ovat myös antaneet lapselle ohjeita ja välineitä toimia haastavissa tilanteissa, jotka auttavat lasta toimimaan myös hänelle tuntemattomissa tai emotionaalisesti vaikeissa tilanteissa. (Sinkkonen 2010, 90.)

4.3 Vanhemman mentalisaatiokyvyn ja reflektiivisen kyvyn tärkeys lastenkasvatuksen tukemisessa

Mentalisaatiokyvyllä tarkoitetaan ihmisen kykyä analysoida tietoisia ja tiedostamattomia tunteita itsessään ja muissa. Mentalisaatioteoriassa ajatellaan, että toisen ihmisen käyttäytymisen tai toiminnan taustalla on aina jokin motiivi, tavoite tai tunne. Pohjimmiltaan mentalisaatio tarkoittaa siis kykyä tiedostaa sekä omat että muiden ajatukset ja tunteet. Mentalisaatiossa omia ajatuksia ja tunteita on myös voitava kyseenalaistaa. Näin mentalisaatiokyky mahdollistaa omien tunteiden säätelyn ja vastuun ottamisen omista teoistaan sekä estää mahdollisten ikävien ajatusten ja tunteiden muuttumisen teoiksi. Mentalisaatiokykyyn liittyy myös vahvasti ajatus siitä, että vanhempi kykenee näkemään lapsensa itsestään erillisenä ja ainutlaatuisena yksilönä, jolla on omat ajatuksensa, halunsa ja uskomuksensa. (Kalland 2014, 28, 33; Puura & Mäntymaa 2014, 63.) Näin ollen vanhemman mentalisaatiokyvyllä voidaan katsoa olevan suuria vaikutuksia paitsi hoivan laatuun myös lapsen tunteidensäätelyyn sekä lapsen omiin mentalisaatiotaitoihin (Caimoirono 2017).

Mentalisaatiolla voidaan viitata myös vanhemman kykyyn pohtia lapsen kokemuksia ja tunteita arkipäivän tilanteissa. Mentalisaatiossa pyritään näin näkemään lapsen käyttäytymisen takana piilevät motiivit ja pohtimaan erilaisia vaihtoehtoisia syitä lapsen käytökselle. Vaikka toisen henkilön ajatuksia tai tunteita ei voi koskaan tietää varmasti, mentalisaatiokykyinen vanhempi pyrkii silti ymmärtämään lapsensa ajatuksia ja tunteita. Tällainen toiminta tulee useimmilta vanhemmilta luonnostaan. Jos vanhemman mentalisaatiotaidot eivät kuitenkaan ole tarpeeksi kehittyneitä, voivat seuraukset olla vakavia. Haasteet mentalisaatiokyvyn kanssa voivat aiheuttaa vanhemman ja lapsen välisessä

vuorovaikutuksessa käyttäytymisen väärintulkintoja, molemminpuolista pettymystä, vuorovaikutusvaikeuksia ja pahimmassa tapauksessa lapsen laiminlyöntiä ja pahoinpitelyä. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 71.)

Kyky mentalisaatioon kehittyy varhaisessa vuorovaikutussuhteessa ja ilman mentalisaatiokykyä ihminen on kyvytön ennakoimaan omia tai toisen reaktioita eri tilanteissa ja säätelemään omia tunnetilojaan. Ilman riittäviä mentalisaatiotaitoja ihmisen elämästä tulee vaikeasti ennustettavaa. (Laitinen & Ollikainen 2017, 15.) Lapsille mentalisaatiokyky kehittyy yleensä 4-6 ikävuoteen mennessä (Pajulo & Pyykkönen 2011, 72). Jokaisella lapsella on syntymästään alkaen valmiudet kehittää omaa mentalisaatiokykyään. Sitä, kuinka pitkälle mentalisaatiokyky kehittyy, määrittelevät kuitenkin lapsen varhaiset vuorovaikutussuhteet ja ympäristö. Mentalisaatiokyky voi siis kehittyä vain, jos lapsen mielialoja, tunteita ja kokemuksia ymmärretään ja huomioidaan riittävästi. Jotta lapsen mentalisaatiokyky voi kehittyä, on myös aikuisella oltava riittävät mentalisaatiotaidot. Lapsi havainnoi itseään oman kokemuksensa ja mielikuviansa kautta, kun vanhempi varhaisesta vuorovaikutuksesta lähtien tiedostaa, että lapsi on oma persoonansa, jolla on omat tunteensa, toiveensa ja pyrkimyksensä. Kun vanhemmat arvostavat lastensa kokemuksia, lapsi oppii arvostamaan myös omia ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tunteitaan. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 73–74).

Mentalisaatiokyky tuo yksilön elämään ennustettavuutta, jatkuvuutta ja vakautta, minkä vuoksi se toimii usein erinomaisena puskurina haastavissa elämäntilanteissa. Samanlaisesti mentalisaatiokyky lisää yksilön käsitystä itsestään suhteessa muihin ihmisiin. Näin mentalisaatiokyky auttaa yksilöä säätelemään läheisyyttään eri ihmissuhteissa. (Kalland 2006; Koivisto ym 2009; Pajulo & Pyykkönen 2011, 71). Samalla on kuitenkin huomioitava, ettei mentalisaatiokyky ole yhtäjaksoisesti samanlaisena pysyvä taito, vaan se voi muuttua eri elämäntilanteissa ja ihmissuhteissa (Pajulo & Pyykkönen 2011, 73).

Varhaisen vanhemmuuden mentalisaatiokyvyllä tarkoitetaan vanhemman kykyä ja taitoja ajatella lapsen kokemuksia ja tunteita erilaisissa arkipäivän tilanteissa. Mentalisaatiokyvyn tarkoitus on auttaa vanhempaa näkemään, mitä lapsi kokee, kun hän toimii tiettyllä tavalla sekä auttaa vanhempaa huomaamaan vaihtoehtoisia selityksiä lapsen käyttäytymiselle. Mentalisaatiokyvyn tarkoituksena onkin nähdä lapsen käyttäytymisen taakse. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 71.) Käytännössä mentalisaatiokyky voi näyttäytyä vauvan tunteiden ja tarpeiden tietoisena pohtimisena arjessa. Näin ollen mentalisaatioon liittyy siis myönteistä uteliaisuutta, avoimuutta ja ponnisteluja vauvan kokemusmaailman ymmärtämiseksi. Vaihtoehtoisten syiden hakeminen auttaa vanhempaa kehittämään

mielikuvia vauvasta ja omasta itsestään vanhempana positiiviseen suuntaan, jolloin myös lapsen ja vanhemman välinen varhainen vuorovaikutus paranee. (Kalland 2017, 133 – 134.) Mentalisaatiokykyinen aikuinen ymmärtää kuitenkin myös, että yksilöitä ohjaavat heidän omat ajatuksensa, joten hän osaa erottaa omat ajatuksensa ja tunteensa toisen henkilön ajatuksista ja tunteista. (Larmo 2010; Pajulo & Pyykkönen 2011, 72.) Mentalisaatioissa painotetaan siinä erityisesti yksilön kykyä tunnistaa ja analysoida tunteita sekä kokea ja käsitellä niitä suhteessa omiin ajatuksiinsa (Salo & Kauppi 2014, 85). Vaikka mentalisaatioissa pyritään näkemään toisen henkilön käyttäytymisen taakse, kuuluu mentalisaatiokykyyn myös epävarmuuden sietämistä, sillä kaikkea ei voi ymmärtää eikä tietää varmasti. Mieli pidetään tästä huolimatta avoimena, vastaanottavaisena ja valmiina korjaamaan erilaisia arjessa syntyviä virhetulkintoja. Herkän vuorovaikutuksen tunnistaa parhaiten vanhemman taidosta korjata omia virheitään ja olla joustava tulkinnoissaan. Tällainen joustavuus mahdollistaa lapsen tarpeiden ja tunteiden tunnistamisen. (Kalland 2017, 133–134.)

Vanhemman oma mentalisaatiokyky vaikuttaa huomattavasti vanhemman ja lapsen väliseen ihmissuhteeseen sekä lapsen kehitykseen. Jos vanhemman käsitykset omasta lapsuudestaan ja omista vanhemmistaan ovat kielteisiä, hauraita tai idealisoituja, ne vaikuttavat herkästi vanhempien käytökseen omaa perhettä perustaessa. Vaikka vanhempien oma mentalisaatiokyky pohjautuu lähes täysin heidän omiin lapsuusajan kokemuksiinsa, voidaan vanhempien mentalisaatiokykyä parantaa erilaisilla väliintuloilla. (Kalland, Fagerlund, von Koskull & Pajulo 2016, 3–4.) Mentalisaatiokyvystä ei kuitenkaan ole apua, jos vanhempi ei vastaa lapsensa tunteisiin ja tarpeisiin (Kalland 2014, 31).

Mentalisaatiokykyyn liittyy olennaisesti reflektiivisen kyvyn käsite, jolla viitataan mentalisaatioon perustuvaan toimintaan. Reflektiivistä kykyä voidaan nähdä mentalisaation viemisenä käytäntöön. Käytännössä reflektiivinen kyky voi olla esimerkiksi vauvan tai lapsen tarpeista huolehtimista. Reflektiivistä kykyä käyttäekseen vanhemman tulee hallita mentalisaation perustaidot. Toisaalta vanhemmalla saattaa myös olla hyvä mentalisaatiokyky, mutta hän ei osaa tai kykene viemään mentalisaation avulla saamia tietoja käytäntöön. Tämä johtuu siitä, että mentalisaatiota voi harjoitella mielensisäisesti ilman varsinaista toimintaa tai sanoja. Lapsen näkökulmasta katsottuna pelkkä mentalisaatiopohdinta ei kuitenkaan ole hyödyllistä, jos mentalisaation kautta saadut tiedot eivät näy lapsiperheen arjessa lapsen tunteiden ja fyysisten tarpeiden huomioimisena. (Kalland 2017, 134 – 135.)

Vanhemman reflektiivinen kyky voidaan nähdä myös mielen myönteisenä ponnisteluna, jonka tarkoitus on tukea ja suojata vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Näin ollen reflektiivinen kyky voidaan liittää myös vanhemman tehtävään toimia lapsen peilinä. Arjessa tällä tarkoitetaan sitä, että lapsi näkee vanhemman toiminnassa hoitajansa lisäksi itsensä sekä vanhemman kokemuksen itsestään. Tämän vuoksi ajatellaan, että lapsi voi kehittyä ja kasvaa omaksi itsekseen vain, jos hän uskoo olevansa vanhempansa silmin tunteva ja ajatteleva yksilö. (Kalland 2017, 135.)

Vanhemman reflektiivisen kyvyn voidaan nähdä linkittyvän myös lapsen toimintaan. Kun vanhempi on tulkinnut lapsen toimintaa oikein, lapsi viestii vanhemmalle onnistuneesta reflektiosta. Tämä puolestaan parantaa vanhemman omaa mielikuvaa itsestään hyvänä ja osaavana vanhempana. Hyvät mentalisaatiotaidot ja reflektiivisen kyvyn omaava vanhempi kykenee käytännön arjessa pitämään mielessä sekä omat että lapsensa tunteet. Kun vanhempi on taitava molemmilla osa-alueilla, ei hän mene mukaan lapsensa pelon tunteeseen, muttei myöskään vähättele tai kiellä sitä. Sen sijaan hän pystyy toimimaan näiden kahden ääripään välissä aktiivisena vanhempana. (Kalland 2006, Kalland 2017, 136.)

Opetettaessa lapselle mentalisaation ja reflektiivisen kyvyn taitoja, on tärkeää viedä eteenpäin analyysoivaa elämänasennetta, mikä helpottaa lasta uuden taidon opettelussa. Analysoimalla ympäristöään ja häntä ympäröiviä ihmissuhteitaan, lapsi oppii pohtimaan sekä omia että muiden ihmisten tunteita ja ajatuksia. Tarkoitus on saada lapsi oman esimerkin kautta innostumaan omien ja muiden ihmisten ajatusten ja tunteiden pohdittelusta. On kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, ettei pohdintaprosessi ole muuttumaton, vaan vanhempien tehtävänä on tarjota lapsilleen nimenomaan prosessi- ja työskentelymalli, jota he voivat käyttää jatkossa ja joka inspiroi heitä tutkimaan, jäsentämään ja tunnistamaan käsitystään itsestään ja muista. (Hughes 2011, 166 – 167.)

5 SUUNNITELMASTA VALMIIKSI TYÖVÄLINEEKSI

5.1 Yleistä kehittämistyöstä

Kehittämistoiminnalla pyritään muutokseen ja sen tavoitteena on tuottaa entistä parempia ja tehokkaampia toimintatapoja ja rakenteita. Kehittämistyössä olennaista on tavoitteellisuus, minkä vuoksi kehittämishankkeen lähtökohtia ovat usein nykyisen tilanteen tai toiminnan aiheuttamat ongelmat tai toisaalta näkemys jostakin aivan uudesta toimintatavasta. (Toikko & Rantanen 2009, 16.) Lisäksi kehittämistyölle ominaista on työn tapahtuminen asiakkaiden ja työntekijöiden aidoissa toimintaympäristöissä. Toiminnalliseen kehittämistyöhön liittyy olennaisesti myös dialoginen työote, joten kehittämiskysymyksen on oltava kohderyhmälleen mielenkiintoinen. Jotta dialoginen työote säilyy, on osallistumisessa ylläpidettävä sen vuorovaikutteista luonnetta, jossa toimijat osallistuvat kehittämiseen ja kehittäjä puolestaan käytännön toimintaan. (Toikko & Rantanen 2009, 91–92.) Osallisuus näkyy kehittämistoiminnassa ihmisten aktiivisena osallistumisena ja vuorovaikutuksena ihmisten välillä. (Toikko & Rantanen 2009, 89.) Tämän vuoksi on tärkeää, että palvelun tai tuotoksen käyttäjät otetaan mukaan suunnitteluprosessiin. Kun suunnittelussa painotetaan käyttäjien omia tarpeita ja lähtökohtia, on valmis tuote tai palvelu entistä käyttäjälähtöisempi. (Toikko & Rantanen 2009, 95.)

Kehittämishankkeen aikana on tärkeää tuottaa ja hyödyntää riittävä määrä erilaisia aineistoja ja materiaaleja, joiden avulla voidaan päätellä, onko kehittämistyö edennyt loogisesti. Kaikki kehittämishankkeen aikana tuotetut materiaalit ovat kuitenkin yhtä tärkeitä, vaikka joitakin materiaaleja olisi painotettu kehittämistyön aikana enemmän kuin toisia. Kehittämistyötä voidaan dokumentoida esimerkiksi muistiinpanojen ja kehittämistyötä varten tuotettujen materiaalien avulla. (Salonen 2013, 23–24.) Omaa kehittämistyötämme dokumentoimme kirjoittamalla, tekemällä muistiinpanoja ja kehittämällä oppaan maahanmuuttajavanhempien kanssa työskenteleville työntekijöille.

5.2 Kehittämismenetelmät

Toivotun päämäärään saavuttamiseksi on kehittämistyötä varten valittava siihen parhaiten soveltuvat kehittämismenetelmät. Useimmiten ei ole olemassa vain yhtä ainoaa oi-

keaa reittiä haluttuun lopputulokseen, vaan tarkoituksenmukaisempaa on valita hankkeen kehittämismenetelmät sen mukaan, kuinka päämäärään päästään parhaiten. Kehittämismenetelmien valinta vaikuttaa ratkaisevasti kehittämistyön kulkuun sekä siihen, millaiseen lopputulokseen kehittämishankkeessa päädytään. (Hirsjärvi ym. 2009, 123.) Tässä kehittämistyössä päädyimme valitsemaan kehittämismenetelmiksi aikaisemman tiedon käytön, dialogisen ryhmäkeskustelun, osallistuvan havainnoinnin ja kokeilevan toiminnan.

Aikaisemman tiedon käyttö

Aikaisemman tiedon hyödyntäminen kehittämismenetelmänä sisältää menetelmäkirjallisuuden sekä aiemmin tehtyihin tutkimuksiin ja raportteihin tutustumista (Salonen 2013, 22–23). Aikaisempaa tietoa käytettäessä on tärkeää analysoida lähteiden luotettavuutta ja kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, kuka tiedon on kerännyt ja milloin. Oleellista on havainnoida myös, mitä aineisto sisältää ja minkä vuoksi se on kerätty. (Coghlan & Brannick 2010, 65.) Olemme käyttäneet kehittämistyössämme hyödyksi laajasti teorian tietoa eri lähteistä. Mentalisaatioon, turvalliseen kiintymyssuhteeseen ja varhaiseen vuorovaikutukseen liittyvää teorian tietoa oli mielestämme helppo löytää, mutta kulttuurien vaikutus lastenkasvatukseen osoittautui haastavammaksi. Teoriatiedon lisäksi tutustuimme useisiin asiakkaille suunniteltuihin oppaisiin ja niiden toimivuuteen käytännössä, mistä oli mielestämme paljon hyötyä erityisesti oppaan suunnittelussa. Kehittämisprosessin viimeistely- ja lopetusvaiheessa huomasimme koonneemme paljon aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, josta kaikkea ei kuitenkaan voitu hyödyntää ja sisällyttää lopulliseen kehittämistyön raportointiin. Tämän vuoksi jouduimme karsimaan osan lopulliseen kehittämistyön raportointiin alun perin suunnitellusta materiaalista.

Dialoginen ryhmäkeskustelu

Koska kehittämishankkeemme kannalta oli tärkeää, että työskentelytapa oli asiakkaita ja työntekijöitä osallistava, hyödynsimme kehittämistyössämme dialogista ryhmäkeskustelua. Dialogista ryhmäkeskustelua voidaan käyttää esimerkiksi kokouksissa tai pienryhmissä ja siihen liittyy olennaisesti keskustelun aikana esille tulleiden asioiden reflektointia (Salonen 2013, 21). Dialogiseen ryhmäkeskusteluun kutsutaan osallistujia, joilla on

asiantuntemusta keskusteltavasta aiheesta. Keskusteluun osallistujilla on myös kyky vaikuttaa käsiteltävään asiaan ja he saavat aikaan muutoksia. Dialogiseen ryhmäkeskusteluun osallistuvalla ryhmällä on usein jokin ennakkoon asetettu tavoite, kuten toiminnan kehittäminen. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61–62; Vilkka 2015, 125.) Kehittämishankkeessamme dialogisten ryhmäkeskustelujen osallistajat vaihtelivat paikalla olevista asiakkaista riippuen. Asiakkaiden lisäksi kehittämiskeskusteluja pidettiin perhekeskustoiminnan koordinaattori Johanna Franskan, perhekeskus ohjaaja Rea Metsäpalon ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Dialogisessa lähestymistavassa on tärkeää, että keskustelija on kiinnostunut toisista ja haluaa oppia heiltä. Oikeita tai vääriä mielipiteitä ei dialogisessa ryhmäkeskustelussa ole, vaan tavoitteena on rohkaista osallistujia kertomaan tilanteesta tasavertaisina ryhmäläisinä. (Toikko & Rantanen 2009, 92–93.) Dialogisuus voidaan nähdä myös keskusteluna, arviointina, toiminnan uudelleensuuntaamisena sekä palautteen antamisena ja vastaanottamisena (Salonen 2013, 6). Koska dialogisessa ryhmäkeskustelussa kaikki osallistujat nähdään tasavertaisina ryhmäläisinä, antoi se mielestämme hyvät lähtökohdat kehittämistyölle. Dialoginen ryhmäkeskustelu loi myös hyvät puitteet palautteen antolle, mikä oli oppaan ja kuvakorttien kehittämisen kannalta tärkeää. Ilman maahanmuuttajavanhempien omakohtaisten kokemusten ja työntekijöiden ammattitaidon hyödyntämistä, oppaasta ei olisi saatu yhtä selkeää ja toimivaa. Dialogisten ryhmäkeskustelujen aikana kiinnitimme erityistä huomiota siihen, että esille tulleet ajatukset kirjattiin ylös, jotta pystyimme hyödyntämään niitä oppaan ja kuvakorttien jatkosuunnittelussa.

Osallistuva havainnointi

Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan havainnointia, jossa kehittäjä on mukana toiminnassa tutkimuskohteen ehdoilla ja yhdessä sen jäsenten kanssa ennalta sovittuna ajankohtana. Osallistuva havainnointi tapahtuu usein ennalta määritellystä teoreettisesta viitekehystä käsin ja se on jollain tapaa suunniteltu valitun näkökulman mukaan. (Vilka 2006, 44.) Osallistuva havainnointi edellyttää pääsyä tutkittavaan työyhteisöön, minkä takia se vaatii tutkijan ja tutkittavien välistä luottamusta. Työyhteisöön pääseminen vaatii usein työyhteisön avainhenkilön tuntemista, mikä edesauttaa yhteisön jäsenten ja tutkijan välisen luottamuksen syntymistä. (Vilka 2006, 45.) Koska teimme molemmat sosionomiopintojemme viimeisen harjoittelun perhekeskus Satelliitissa, oli meillä erinomainen tilaisuus hyödyntää osallistuvaa havainnointia kehittämismenetelmänä.

Työyhteisöön pääseminen helppoa ja luottamuksen syntyminen vaivatonta, sillä tunsimme perhekeskustoiminnan ja sen asiakkaat ennestään.

Osallistuva havainnointi on erinomainen tiedonkeruumenetelmä, kun halutaan tietää, mitä ihmiset tekevät ja miltä asiat näyttävät. Osallistuvassa havainnoinnissa kehittäjä tekee havaintoja tutkimastaan ilmiöstä dialogissa yhdessä asiakkaiden kanssa. Työtapa osallistuva havainnointi on toimiva sanattoman ja sanallisen perinteen omaksuneiden ihmisten vuorovaikutuksen, kohtaamisen ja niihin liittyvien ongelmien tutkimiseen. Osallistuva havainnointi toimii hyvin myös vaikeasti ennakoitavissa ja nopeasti muuttuvissa tilanteissa ja olosuhteissa. Kehittämismenetelmänä se on kuitenkin varsin työläs ja aikaa vievä, joten sen tarkoituksenmukaisuutta on hyvä pohtia ennakkoon. Jos kuuluu itse tutkittavaan työyhteisöön, on tärkeää miettiä myös, millaisia riskejä aineiston saamiseen ja sen laatuun liittyy. (Vilka 2005, 120–122.) Osallistuvalla havainnoinnilla saimme vahvistuksen siihen, mitkä lapsiperhearjen tilanteet ovat todellisuudessa vanhemmille haastavia. Osallistuvan havainnoinnin avulla saimme myös erinomaisia ideoita siihen, mitä lapsi mahtaa näissä tilanteissa ajatella. Koska tilanteet ovat perhekeskuksissa nopeasti muuttuvia ja arvaamattomia, soveltui osallistuvan havainnoin käyttö hyvin juuri tähän kehittämisympäristöön. Tätä kehittämismenetelmää käyttäessämme jouduimme kuitenkin jatkuvasti pohtimaan sitä, vaikuttavatko omat aikaisemmat kokemuksemme perhekeskuksessa työskennellessä siihen, kuinka eri tilanteita tulkitsemme. Toisaalta samat tilanteet olivat löydettävissä myös aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta, joten osallistuvan havainnoin käyttö kehittämismenetelmänä ei sinänsä palvellut kehittämissanketta parhaalla mahdollisella tavalla.

Kokeileva toiminta

Kokeilevan toiminnan avulla pyritään selvittämään tuotoksen toimivuutta käytännössä sille tarkoitettussa toimintaympäristössä. Tämän vuoksi kokeilevaa toimintaa tehdään usein pienessä mittakaavassa, jotta toiminnasta voidaan tehdä havaintoja. Tehtyjen havaintojen pohjalta toimintaa voidaan tarvittaessa muokata ennen sen laajempaa käyttöönottoa. (Toikko & Rantanen 2009, 99–101.) Tarkoituksemme oli hyödyntää kokeilevaa toimintaa työväliseen testauksessa kehittämisprosessin viimeistely- ja lopettamisvaiheessa saadaksemme tietoa siitä, kuinka opas ja kuvakortit toimivat käytännössä ennen laajamittaista käyttöönottoa. Olimme sopineet yhteistyökumppanin kanssa kaksi maahanmuuttajavanhempien ryhmänohjauskertaa, mutta valitettavasti kummallekaan

kerralle ei tullut osallistujia. Yksi yhteistyökumppanin työntekijöistä oli kuitenkin innokas testaamaan työvälinettä kotikäynnillä saadaksemme tietoa työvälineen toimivuudesta käytännössä. Perhe kuitenkin perui kotikäynnin myöhemmin, joten oppaasta ja kuvakorttien käytöstä ei saatu kokemuksia. Lisäksi opasta ja kuvakortteja yritettiin testata työntekijän johdolla myös toisessa vauvaperheessä, mutta vanhemmat eivät olleet motivoituneita kokeilemaan työvälinettä.

5.3 Kehittämistyön prosessi ja eteneminen

Tämän kehittämistyön tavoitteena oli lisätä maahanmuuttajavanhempien mentalisaatio-kykyä ja vuorovaikutustaitoja. Prosessin aikana tehtävämme oli luoda selkokielineen opas, jonka tarkoitus on herätellä maahanmuuttajavanhempia ajattelemaan erilaisia arkipäivän tilanteita nimenomaan lapsen näkökulmasta. Kehittämistyö eteni nelivaiheisen, lineaarisen mallin mukaan, jossa kehittämistyö alkaa aloitusvaiheesta ja loppuu sitten suunnittelu- ja toteutusvaiheiden jälkeen arviointi- ja päättämisen vaiheeseen (Toikko & Rantanen 2009, 64.) Kuvaamme tiivistetysti kehittämistyön vaiheita ja etenemistä alla näkyvässä taulukossa (ks. Taulukko 1.)

Vaihe	Aika	Aihe	Osallistajat	Tiedonkeruu/menetelmät	Tuotos
Aloitusvaihe	2017/11	Kehittämistyön ideointi	Opiskelijat	Palaveri	Kehittämistyön aihe
Aloitusvaihe	2017/11	Kirjallisuuteen tutustuminen	Opiskelijat	Kehittämistyömessut, aineist	Muistiinpanot
Suunnitteluvaihe	2017/11	Aloituspalaveri	Opiskelijat, Johanna Franska, Rea Metsäpalo	Dialoginen kehittämisseskustelu	Aiheen rajausta, muistiinpanot
Suunnitteluvaihe	2017/12	Suunnitelman laatiminen	Opiskelijat, opettaja	Kehittämistyön ohjaustapaaminen	Kehittämistyösuunnitelma
Suunnitteluvaihe	2017/12	Tietoperustan kartoitus	Opiskelijat	Tiedonkeruu, lähteiden etsintä, aineistoon tutustuminen	Alustava tietoperusta
Suunnitteluvaihe	2018/01	Välikatsaus	Opiskelijat, Johanna Franska	Dialoginen kehittämisseskustelu	Muistiinpanot
Suunnitteluvaihe	2018/01	Tietoperustan kokoaminen	Opiskelijat	Tiedonkeruu, lähteiden etsintä, aineistoon tutustuminen	Kehittämistyön tietoperusta
Toteutusvaihe	2018/02	Oppaan suunnittelu	Opiskelijat, vanhemmat	Dialoginen kehittämisseskustelu	Muistiinpanot
Toteutusvaihe	2018/03	Oppaan suunnittelu	Opiskelijat, vanhemmat	Dialoginen kehittämisseskustelu, osallistuva havainnointi	Suunnitelma oppaasta
Toteutusvaihe	2018/04	Oppaan työstäminen	Opiskelijat	Palaveri	Oppaan raakaversio
Toteutusvaihe	2018/05	Oppaan työstäminen	Opiskelijat, kuvittaja	Palaveri	Muistiinpanot
Toteutusvaihe	2018/08	Oppaan työstäminen	Opiskelijat	Palaveri	Muistiinpanot
Toteutusvaihe	2018/09	Oppaan viimeistely	Opiskelijat, vanhemmat, Johanna Franska, Rea Metsäpelto	Dialoginen kehittämisseskustelu	Valmis tuotos
Arviointi- ja päättämisen vaihe	2018/10	Oppaan esittely ja testaus perhekahviloissa	Opiskelijat, vanhemmat, MLL:n työntekijät	Kokeileva toiminta	Muistiinpanot
Arviointi- ja päättämisen vaihe	2018/10	Kehittämishankkeen raportointi	Opiskelijat	Raportin kirjoittaminen	Kehittämistyön raportti
Arviointi- ja päättämisen vaihe	2018/11	Kehittämistyön luovutus ja esittely	Opiskelijat, ohjaava opettaja, opponoiijat		Hyväksytty kehittämisselitys

Taulukko 1. Kehittämistyön aikataulu.

Aloitusvaihe

Aloitusvaiheessa tuodaan Salosen mukaan esille kehittämistarve ja muodostetaan alustava käsitys kehittämistehtävästä ja -paikasta sekä siihen liittyvistä toimijoista (Salonen 2013, 17). Kehittämistyömme lähti liikkeelle marraskuussa 2017, jolloin keskustelimme mahdollisesta yhteisestä opinnäytetyöstä ensimmäisen kerran. Hüllya Tokgöz oli suorit-

tanut edellisen harjoittelunsa Mannerheimin Lastensuojeluliitossa ja pohtinut syksyn aikana mahdollisuutta luoda mentalisaatioon pohjautuva opas maahanmuuttajavanhemmille erityisesti lastenkasvatuksen näkökulmasta. Idea maahanmuuttajavanhemmille suunnatusta oppaasta lähti liikkeelle Hülya Tokgöz'in omakohtaisista kokemuksista äitinä vieraassa maassa ja kulttuurissa. Vastaavia mentalisaatioon pohjautuvia lastenkasvatussoppaita oli nopean selvityksemme mukaan markkinoilla jo jonkin verran, mutta ne oli suunnattu pääasiassa suomea äidinkielenään puhuville vanhemmille. Ensimmäisen aihetta sivuavan keskustelumme aikana selvisi, että Hülya Tokgöz oli jo alustavasti keskustellut mahdollisesta opinnäytetyöaiheesta Mannerheimin Lastensuojeluliiton työntekijöiden kanssa, jotka olivat näyttäneet idealle vihreää valoa.

Toiminnallinen kehittämistyö on luonteeltaan osallistavaa, sillä se tapahtuu aidoissa toimintaympäristöissä. Tämän vuoksi kehittämistehtävän on oltava kehittämisympäristön jäsenten mielestä kiinnostava, jotta sitä voidaan työstää yhdessä kehittäjien ja kehittämisympäristön toimijoiden kanssa. (Toikko & Rantanen 2009, 91–92.) Kehittämistyön varsinainen aloituspalaveri yhteistyökumppaneiden kanssa pidettiin marraskuussa 2017. Palaveriin osallistuivat Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin perhekeskustoiminnan koordinaattori Johanna Franska ja perhekeskustoiminnan ohjaaja Rea Metsäpalo. Esittelimme palaverissa toimeksiantajalle kehittämistyömme idean, jolle saimme positiivista vastakaikua. Mentalisaatioon pohjautuva opas maahanmuuttajavanhemmille nähtiin Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirissä hyvänä ideana ja päätimme ottaa sen kehittämiseen mukaan myös maahanmuuttajavanhemmat.

Suunnitteluvaihe

Suunnitteluvaiheessa tutustutaan aihetta käsittelevään teorian tietoon ja selvitetään, mitä aiheesta on aiemmin kirjoitettu. Kirjallisuuteen perehtyminen kerryttää asiantuntemusta ja auttaa ymmärtämään paremmin kyseessä olevaa ilmiötä. Suunnitteluvaiheeseen kuuluu olennaisesti myös ongelman rajaaminen ja muiden kehittämistyön kannalta tärkeiden päätösten teko. (Kananen 2012, 47–48.) Kehittämishankkeen toisessa vaiheessa, alkuvuodesta 2018, pohdimme, minkälainen teoreettinen viitekehys mentalisaatioteorian lisäksi tukisi juuri tätä kehittämistyötä parhaiten. Lopulta päädyimme tietoperustan osalta kahteen päälukuun, joista ensimmäisessä halusimme painottaa kulttuurien vaikutusta

lastenkasvatukseen ja toisessa puolestaan lastenkasvatuksen tukemista. Mentalisaatio-teorian lisäksi halusimme nostaa tässä luvussa esiin kiintymyssuhteen ja varhaisen vuorovaikutuksen merkityksen lastenkasvatuksen tukemisessa. Kehittämistyömme kannalta olennaisen tietoperustan valitsemisen ja kokoamisen lisäksi päädyimme suunnitteluvaiheessa rajaamaan oppaan kohderyhmän 2 – 5-vuotiaiden lasten vanhempiin. Rajaukseen päädyttiin, koska Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin perhekeskusten asiakkailta on yleensä tämän ikäisiä lapsia ja opas tulisi näin parhaiten käyttöön.

Toteutusvaihe

Kehittämistyön toteutusvaihe on Salosen mukaan prosessin pisin ja haastavin, mutta samanaikaisesti se on ammatillisen oppimisen kannalta äärimmäisen hyödyllinen (Salonen 2013, 18). Tämän kehittämistyön toteutusvaihe kesti yhteensä kahdeksan kuukautta helmikuusta syyskuuhun 2018. Toteutusvaihe alkoi keväällä 2018 dialogisilla kehittämisseskusteluilla yhdessä maahanmuuttajavanhempien kanssa perhekeskus Marakatissa. Ennen näitä kehittämiskeskusteluja meillä oli jo jonkinlainen mielikuva siitä, millaista opasta lähtisimme seuraavien kuukausien aikana työstämään. Dialogisten kehittämiskeskustelujen aikana halusimme kuitenkin saada kuuluville erityisesti oppaan tulevan kohderyhmän ajatuksia ja mielipiteitä siitä, millaista sisältöä oppaassa olisi hyvä olla ja millaista ulkoasua asiakkaat oppaalle toivoivat. Keskustelujen aikana vanhemmat toivat esiin erityisesti haasteet pukeutumis-, siirtymä- ja ruokailutilanteissa. Lisäksi vanhemmat toivoivat oppaaseen selkeää ulkoasua, jossa on paljon kuvia. Suomen kieli oli useille maahanmuuttajavanhemmille vielä suhteellisen vieras, joten kuvien koettiin selkeyttävän oppaan teemaa ja ajatuksia merkittävästi. Asiakkaiden lisäksi keskustelimme oppaasta kevään aikana myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton työntekijöiden kanssa, jotka puolestaan nostivat esille sosiaalisia taitoja käsittelevät tilanteet. Kehittämistyön työstämisen aikaan olimme molemmat harjoittelussa Mannerheimin Lastensuojeluliitossa, mikä helpotti kontaktin saamista sekä asiakkaisiin että työntekijöihin. Harjoittelujemme kautta meille avautui myös erinomainen mahdollisuus asiakasperheiden osallistuvaan havainnointiin perhekeskuksissa ja näiden havaintojen pohjalta koimme itse uhmaa ja sisarus-ten välisiä suhteita käsittelevät tilanteet niin tärkeiksi.

Kirjallisuuden ja dialogisten kehittämiskeskustelujen pohjalta päädyimme yhteentoista erilaiseen arkipäivän tilanteeseen, jotka päätimme selkeyden vuoksi alun tunteiden sijaan nimetä lopulta tilanteiden oikeilla nimillä. Oppaaseen päätyivät lopulta tilanteet ruokailuun, nukkumiseen, kaupassakäyntiin, lelujen jakamiseen, ruutu-aikaan, pukeutumiseen, aggressioon, perhekeskuksessa vierailuun, siirtymiin, uhmaan ja sisarusten väliin suhteisiin liittyen. Kun oppaan tilanteet ja sisältö olivat selvillä, otimme toukokuussa 2018 yhteyttä oppaan kuvittajaan, joka teki kuvat toiveidemme pohjalta. Halusimme oppaan kuvamaailmasta hempeän, mutta samanaikaisesti kuvien oli oltava mahdollisimman ilmeikkäitä, jotta niihin on helpompi samaistua.

Kesällä 2018 kehittämistyö ajautui muutaman kuukauden suvantovaiheeseen, kunnes jatkoimme työskentelyä oppaan parissa elokuussa 2018. Alun perin kehittämistyön tuotoksena piti olla maahanmuuttajavanhemmille suunnattu, mentalisaatioteoriaan pohjautuva opas. Oppaan ja sen kuvat nähtyään toimeksiantaja toivoi oppaan ohien kuvien pohjalta tehtyjä kuvakortteja, joita voisi hyödyntää ryhmäkeskusteluissa yhdessä oppaan kanssa. Koska idea kuvakorteista tuli kehittämishankkeen loppuvaiheessa, pohdimme asiaa yhdessä kehittämistyötä ohjaavan opettajan kanssa, joka heitti ilmoille ajatuksen maahanmuuttajavanhempien sijaan työntekijöille suunnatusta oppaasta. Vaikka olimme koko prosessin aikana pyrkineet kirjoittamaan opasta mahdollisimman selkeällä suomen kielellä, havahduimme itsekin siihen, ettei opas nykyisellään tulisi palvelemaan maahanmuuttajavanhempiä parhaalla mahdollisella tavalla. Vaikka uusi idea erillisistä kuvakorteista tuli aivan kehittämistyön loppupuolella, koimme, ettei sitä ollut mahdotonta toteuttaa. Oppaan ohella käytettävät kuvat tuovat mielestämme oppaalle uutta lisäarvoa, joka puolestaan edesauttaa oppaan käyttöä perhekeskusten arjessa. Lopulta opas ja kuvakortit viimeisteltiin syys-lokakuussa 2018 syksyn dialogisissa kehittämiskeskusteluissa saadun palautteen perusteella.

Arviointi- ja päättämisvaihe

Kehittämishanke päättyy lineaarisen mallin mukaan arviointi- ja päättämisvaiheeseen, johon kuuluu loppuraportointi ja jatkoideoiden esittäminen (Toikko & Rantanen 2009, 64–65). Viimeistelyvaihe saattaa kestää yllättävän kauan, joten sille kannattaa varata riittävästi aikaa (Salonen 2013, 18). Kehittämistyömme arviointi- ja päättämisvaihe oli aikataulupaineiden vuoksi kestoaltaan hyvin tiivis ja lyhyt. Käytännössä arviointi- ja päättämis-

vaihe alkoi lokakuussa 2018, jolloin viimeistelimme kehittämistyön raportoinnin. Lokakuun lopussa esittelimme myös valmiin oppaan ja kuvakortit toimeksiantajalle ja yhteistyökumppaneille. Oppaan ja kuvakorttien valmistumisen jälkeen olimme sopineet testavamme kuvakorttien käyttöä kokeilevan toiminnan keinoin. Tapaamisiin ei kuitenkaan saapunut ainuttakaan asiakasta, joten emme valitettavasti päässeet testaamaan työvälineen käyttöä käytännössä. Mikäli olisimme varanneet arviointi- ja päättämisvaiheelle enemmän aikaa, olisimme todennäköisesti ehtineet järjestää useamman kokeilutilaisuuden. Vaikka emme itse päässeet testaamaan opasta ja kuvakortteja käytännössä, yhteistyökumppanimme kiinnostui työvälineen testauksesta oman työnsä ohessa marraskuun 2018 aikana. Valitettavasti oppaan ja kuvakorttien testaus käytännön työssä kariutui myös näissä tilanteissa tapaamisten peruuntumiseen. Valmis kehittämistyön raportointi luovutettiin toimeksiantajalle marraskuussa 2018 työvälineen käytännön kokeilujen puutteesta huolimatta.

5.4 Selkokielen opas ja kuvakortit

Kehittämistyön tuotoksena luotu opas maahanmuuttajavanhempien kanssa toimiville työntekijöille on koottu niin, että se vastaa mahdollisimman hyvin asiakasryhmän tarpeisiin. Tämän vuoksi opasta ideoitiin aluksi yhdessä perhekeskustoiminnan koordinaattori Johanna Franskan kanssa, minkä lisäksi kysyimme maahanmuuttajavanhempien omia näkemyksiä oppaan sisällöstä ja ulkoasusta. Opasta on kehitetty tiiviissä yhteistyössä maahanmuuttajavanhempien kanssa koko prosessin ajan ja oppaan kohderyhmältä dialogisissa ryhmäkeskusteluissa saatu palaute on ollut avainasemassa opasta työstäessämme. Oppaasta saamamme palaute on koskenut erityisesti oppaan sisältöä, ulkoasua ja selkeyttä.

Valmis opas koostuu kolmesta osiosta, joista ensimmäisessä kuvataan lyhyesti 2-5-vuotiaan lapsen kehitystä. Lapsen kehitystä on pyritty kuvaamaan mahdollisimman selkeästi ja lyhyesti osaa, harjoittelee ja ota huomioon-osioiden avulla. Lisäsimme lapsen kehityksestä kertovan osion oppaaseen, koska kuten Kuittinen ja Isosävi artikkelissaan toteavat, lastenkasvatus vaihtelee huomattavasti eri maiden välillä (Kuittinen & Isosävi 2013, 78). Lastenkasvatus ja vanhemmuus ovat myös äärimmäisen kulttuurisidonnaisia ja maahanmuuttajavanhempien isoimmat haasteet koskevat useimmiten juuri vanhan ja uuden kasvatuskulttuurin yhteensovittamista. (Suomen Lastenhoitoalan Liitto 2018.) Tämän vuoksi koimme tarpeelliseksi lisätä oppaan alkuun lyhyen koonnin siitä, millaisia

asioita tietynikäisiltä lapsilta Suomessa odotetaan. Lapsen kehitysvaiheiden kuvauksen on näin ollen tarkoitus antaa vanhemmille tietoa siitä, millaisia taitoja eri ikäiset lapset jo osaavat ja mitä he puolestaan vielä harjoittelevat.

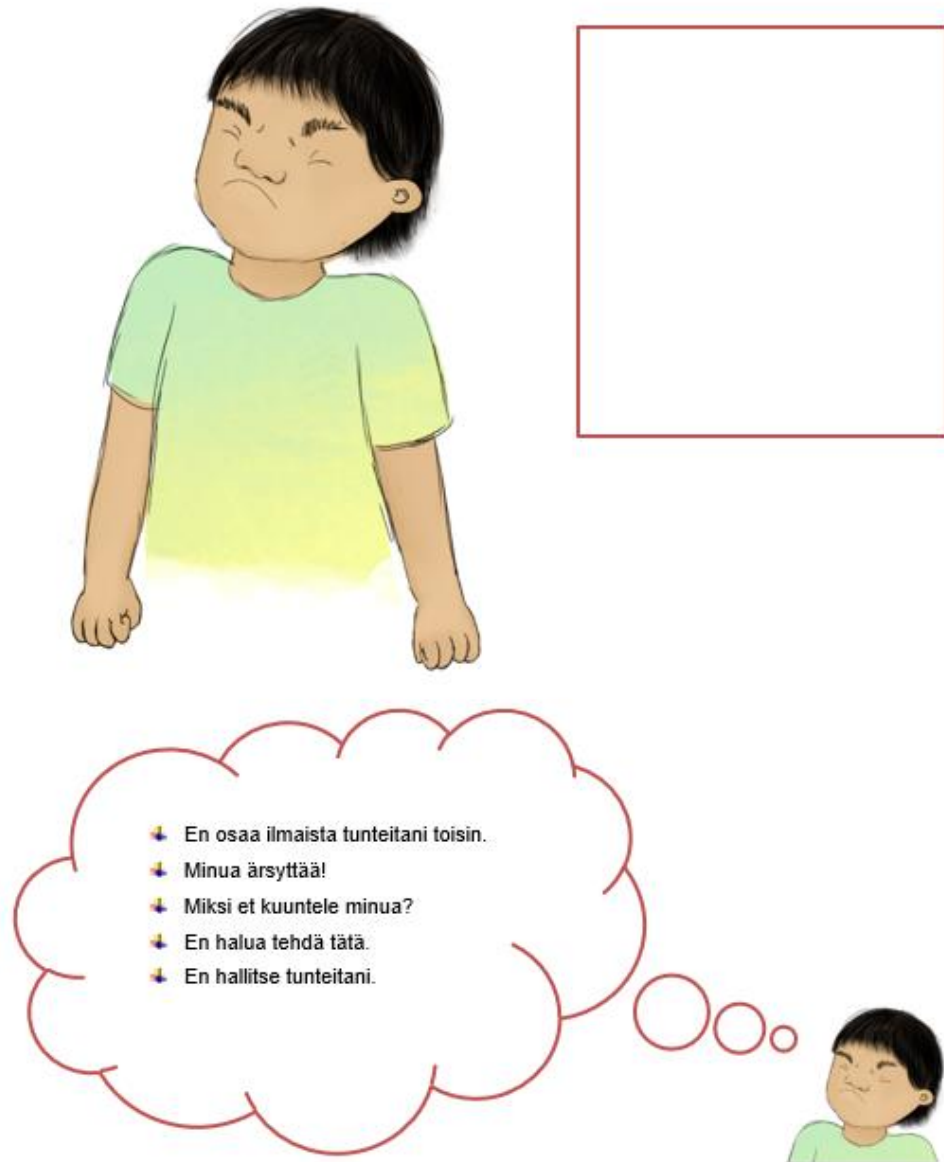
Toinen luku puolestaan koostuu yhdestätoista lapsiperheen arjessa tutusta tilanteesta, jotka valittiin oppaaseen kirjallisuuden, omien havaintojemme ja perhekeskustyöntekijöiltä sekä maahanmuuttajavanhemmilta saadun palautteen perusteella. Dialogisissa ryhmäkeskusteluissa maahanmuuttajavanhempien kanssa kävi ilmi, että erityisesti puheutumiseen, siirtymätilanteisiin ja ruokailuun liittyvät tilanteet koettiin hankaliksi. Perhekeskustyöntekijät puolestaan toivoivat oppaaseen tilanteita, joissa käsiteltäisiin erilaisia sosiaalisia taitoja. Tämän palautteen myötä oppaaseen lisättiin tilanteet lelujen jakamisesta, aggressiivisuudesta ja perhekeskuksessa vierailusta. Harjoittelujaksojemme aikaisten havaintojen pohjalta koimme myös uhmaa ja sisarusten välisiä suhteita käsittelevät tilanteet tärkeiksi. Näiden tilanteiden lisäksi kirjallisuudessa tuotiin esille nukku- maanmenoon, ruutuaikaan ja kaupassakäyntiin liittyvät haasteet.

Lastenkasvatusta voidaan pitää kahden ihmisen välisenä tasapainoisena vuorovaikutus- suhteena. Hyvä lastenkasvatus ei siis ole sarja erilaisia tekoja tai tekemättä jättämisiä, jotka voitaisiin pisteyttää. (Sinkkonen 2012, 13.) Tämän vuoksi oppaasta ei löydy tarkkoja ohjeita tai neuvoja siihen, kuinka vanhempien tulisi tai kannattaisi tietyissä tilanteissa toimia. Sen sijaan oppaan tavoitteena on auttaa vanhempaa mentalisaation keino- kein pohtimaan lapsen näkökulmaa ja sitä, mitä lapsen toiminnan takana piilee ja kuinka vanhempi itse voisi lastaan erilaisissa arkipäivän tilanteissa auttaa ja tukea.

Tähän pyrimme erityisesti tilannesivujen asettelulla, joka koostuu kolmesta osiosta. Sivun yläalaidassa on kunkin tilanteen nimi, keskellä kuva tilanteesta ja sen lyhyt kuvaus ja lopuksi sivun alaosassa keskiöön on otettu lapsen kasvot ja ajatuskupla (ks. kuva 1). Opasta käytetään yhdessä vastaavien kuvakorttien kanssa, joihin ei oppaasta poiketen ole vielä kirjoitettu ajatuskuplaan lainkaan ideoita siitä, mitä lapsi saattaisi kyseisessä tilanteessa ajatella. Oppaan käyttö aloitetaan maahanmuuttajavanhempien kanssa esit- telemällä ensin eri tilannevaihtoehtoja, joista vanhemmat saavat itse valita ryhmätapa- misessa käsiteltävän tilanteen. Tämän jälkeen ryhmässä keskustellaan yhdessä siitä, mitä kuvassa tapahtuu. Kun on päästy yhteisymmärrykseen kuvan tilanteesta, lähdetään maahanmuuttajavanhempien kanssa pohtimaan sitä, mitä kuvan lapsi mahtaa tilan- teessa ajatella. Kuvien tarkoitus on herätellä vanhempia ideoimaan erilaisia vaihtoehtoi- sia syytä lapsen toiminnalle. Näin vanhemmat pääsevät käytännön esimerkkien avulla harjoittelemaan omia mentalisaatiotaitojaan. Tapaamiskerran lopuksi vanhempien

kanssa pohditaan, miten he itse kussakin tilanteessa toimisivat ja kuinka he voisivat päättellä, mikä lapsen oma näkökulma tilanteeseen on ollut ja kuinka erilaiset toimintavaihtoehdot toimisivat heidän omassa arjessaan. Yhteisen keskustelutuokion jälkeen oppaat jaetaan osallistujille, jotta he voivat halutessaan tutustua itsenäisesti myös muihin oppaan tilanteisiin. Näin kuvakorttien ja oppaan avulla pyritään vahvistamaan ja lisäämään vanhemman mentalisaatiokykyä sekä tukemaan häntä uusien arjen ratkaisumallien etsimisessä.

16 AGRESSIIVISUUS

Kuva 1. Esimerkki tilannesivusta.

Kielellisesti ja visuaalisesti kokosimme oppaan niin, että se on mahdollisimman selkeä ja ajatuksia herättelevä. Lisäksi panostimme erityisesti oppaan selkokielisyyteen. Selkokielessä suomen kielen sisältöä, sanastoa ja rakenteita muokataan yleiskieltä helpommin luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Selkokielen tarkoitus on auttaa ihmisiä taustasta riippumatta tiedon saamisessa, lukemisessa, omien ajatusten ilmaisemisessa

ja osallistumisessa. (Selkokeskus 2018.) Virtasen (2002) mukaan selkokielessä on hyvä käyttää jokapäiväisiä puhekielen sanoja, helppoja lauserakenteita, lyhyitä virkkeitä ja konkreettista kieltä. Tekstin muokkaaminen helposti ymmärrettäväksi voi kuitenkin nopeasti saada lapsellisen sävyn, mikä puolestaan johtaa lukijan ajattelemaan, että häntä aliarvioidaan. (Sainio & Rajala 2002, 30.) Opasta kirjoittaessamme konsultoimme säännöllisesti perhekeskuksen maahanmuuttajavanhempia tekstin sävystä ja ymmärrettävyydestä. Pyrimme myös itse alusta asti kirjoittamaan tekstiä aikuisille, vaikka tavoitteena oli samanaikaisesti saada viesti perille mahdollisimman selkeästi. Oppaan tekstiosioiden laatimisessa meitä helpotti huomattavasti myös Hülya Tokgözin omakohtainen maahanmuuttokokemus.

Selkeän tekstin lisäksi myös kuvilla on suuri merkitys oppaan sisällön kiinnostavuuden ja ymmärrettävyyden kannalta. Hyvä ja tilanteeseen sopiva kuvitus antaa lukijalle tärkeitä ennakkotietoja sekä auttaa lukemiseen virittäytymisessä. Parhaimmillaan kuvat ja oppaan muu ulkoasu herättävät lukijassa tunteita, joiden avulla emotionaalinen kiinnostus syntyy tietokiinnostusta nopeammin ja helpommin. (Selkokeskus 2018.) Selkokiellisen tekstin tueksi maahanmuuttajavanhemmat toivoivatkin oppaaseen paljon tilanteita ja tekstiä selkeyttäviä kuvia. Kuvitus tilattiin opasta varten Ilona Vestulta, joka teki kuvat toiveidemme pohjalta. Suunnittelimme kuvat niin, että ne liittyvät tiivisti niitä ympäröivään tekstiin, jolloin kuvat tukevat muun sisällön ymmärrettävyyttä ja selkeyttä. Kuvia suunnitellussamme kiinnitimme myös erityistä huomiota siihen, että kuvat ovat samaistuttavia ja kevyitä. Vaikka kuvien perimmäinen tarkoitus on havainnollistaa oppaassa käsiteltäviä lapsiperhearjen tilanteita, halusimme tuoda niihin myös hieman huumoria, joka tekee lukukokemuksesta nautittavamman (ks. kuva 2).

Kuva 2. Pukeutumistilanne.

Oppaan viimeiseen lukuun olemme koonneet tuotoksessa käytettyä sanastoa. Vaikka pyrimme opasta laatiessamme mahdollisimman selkokieliseen ulkoasuun, totesimme, että jotkin oppaassa käytetyt sanat voivat silti aiheuttaa asiakkaissa hämmennystä. Tämän vuoksi pyysimme maahanmuuttajavanhemmilta prosessin eri vaiheiden aikana palautetta siitä, mitkä sanat olivat heistä epäselviä ja tarvitsisivat selvennystä. Oppaan viimeisille sivuille kootun lyhyen sanaston avulla toivomme oppaan olevan entistä käyttäjystävällisempi. Sanaston tarkoitus on myös muistuttaa opasta käyttävää työntekijää kiinnittämään erityistä huomiota käyttämäänsä kieleen. Tarvittaessa sanasto toimii myös apuna sanojen selittämisessä.

6 ARVIOINTI JA POHDINTA

6.1 Tuotoksen arviointi

Kehittämistyömme tuotos, Parempi arki lasten kanssa-opas ja siihen liittyvät kuvakortit, oli pääosin onnistunut ja saimme siitä toimeksiantajalta hyvää palautetta. Opas ja kuvakortit otettiin käyttöön Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirissä marraskuussa 2018, minkä lisäksi niiden käytöstä olivat kiinnostuneita myös yhteistyökumppaneiden työntekijät. Maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentelyyn suunnatun työvälineen tärkein tavoite oli lisätä ja vahvistaa maahanmuuttajavanhempien mentalisaatiokykyä ja vuorovaikutustaitoja. Tässä tavoitteessa koemme toimeksiantajan ja yhteistyökumppaneiden palautteen perusteella onnistuneemme hyvin, vaikka oppaan ja kuvakorttien testaus ei onnistunut odotusten mukaisesti.

Opas ja kuvakortit kehitettiin aiempaan aineistoon tutustumalla sekä osallistuvaa havainnointia, kokeilevaa toimintaa ja dialogista ryhmäkeskustelua hyödyntäen. Valitsemamme kehittämismenetelmät varmistivat paitsi sen, että opas ja kuvakorit ovat sisällöltään asiakasryhmälle ajankohtaisia myös sen, että kehitelty työväline toimii käytännön asiakastyössä. Lisäksi valitut kehittämismenetelmät tukivat hyvin oppaan ja kuvakorttien luomista ja antoivat meille hyvän pohjan työvälineen kehittämislle.

Alun perin kehittämistyön tuotoksen piti olla nimenomaan maahanmuuttajavanhemmille suunnattu opas, jonka tarkoitus oli herätellä vanhempia ajattelemaan lapsiperhearjen haastavia tilanteita lapsen näkökulmasta. Kehittämishankkeen loppumetreillä havahduimme kuitenkin saamamme palautteen perusteella siihen, että oppaassa käytettävä kieli on todennäköisesti asiakasryhmälle liian haastavaa, vaikka pyrimme prosessin aikana kiinnittämään kielenkäyttöön erityistä huomiota. Lisäksi jäimme pohtimaan, jäisikö opas sellaisenaan pölyttymään varastoon, jolloin siitä ei olisi kenellekään käytännön hyötyä. Oppaan inspiroivat ja ilmeikkäät kuvat herättivät kuitenkin toimeksiantajassa ja kehittämistyötämme ohjaavassa opettajassa idean työntekijöille suunnatusta oppaasta ja kuvakorteista, joita voitaisiin hyödyntää maahanmuuttajaperheiden kanssa työskennellessä. Jälkikäteen ajateltuna tämä tuotoksen kohderyhmään kohdistuva muutosehdotus oli erittäin hyvä ja se antoi tuotokselle enemmän lisäarvoa. Vaikka ajatus asiakkaiden sijaan työntekijöille suunnatusta oppaasta tuli aivan kehittämistyön viime metreillä, ei sen

toteuttaminen käytännössä ollut jäljellä olevaan aikaan nähden mahdotonta. Koska käytimme kuvakorttien laatimisessa hyödyksi opasta varten valmiiksi tehtyjä kuvia, oli kuvakorttien työstäminen nopeaa.

Osallisuuden näkökulmasta katsottuna maahanmuuttajavanhemmat ovat päässeet vaikuttamaan erityisesti oppaan ja kuvakorttien sisältöön, sillä heille on annettu mahdollisuus tulla kuulluiksi kehittämishankkeen aikana. Asiakkaat ovat olleet merkittävässä roolissa oppaan kehittämisessä alusta alkaen, sillä oppaan alkuperäinen kohderyhmä olivat maahanmuuttajavanhemmat itse. Käytännössä asiakkaat ovat saaneet vaikuttaa siihen, millaisia tilanteita oppaassa käsitellään, millainen ulkoasu olisi heistä miellyttävä sekä mitä oppaan suunnittelussa kannattaa ottaa huomioon, jotta se olisi mahdollisimman selkeä. Lisäksi prosessin aikana kehitetty työväline kutsuu asiakkaita pohtimaan tilanteita lasten näkökulmasta. Opas tai kuvakortit eivät anna valmiita ratkaisuvaihtoehtoja arjen haasteisiin, vaan vanhemmat pääsevät ammattilaisten kanssa työskennellessään pohtimaan lastensa ajatuksia ja syitä toiminnan takana. Olemme listanneet oppaaseen ja kuvakorttien taakse muutamia ajatuksia, joita lapsen mielessä saattaa pyöriä, jos lapsen mieleen kurkottaminen on vanhemmalle haastavaa. Varsinaisia ratkaisu- ja toimintamalleja arkipäivän tilanteisiin vanhemmat joutuvat kuitenkin pohtimaan itse.

Koska työvälineen suuntausta muutettiin aivan kehittämistyön loppuvaiheessa, eivät työntekijät päässeet enää juuri vaikuttamaan oppaan tai kuvakorttien sisältöön. Tämän vuoksi työntekijöiltä pyydettiin palautetta lähinnä oppaan ja kuvakorttien toimivuudesta sekä jatkokehittämismahdollisuuksista. Opasta ja kuvakortteja kehittäessä olisi kuitenkin ollut arvokasta kuulla myös työntekijöiden näkökulmaa jo suunnitteluvaiheessa, jotta mahdollisilta ongelmatilanteilta olisi voitu välttyä.

Opasta ja kuvakortteja arvioidessa on myös otettava huomioon, että maahanmuuttajaperheiden tilanteet eivät ole keskenään täysin samanlaisia ja ne saattavat poiketa toisistaan huomattavasti. Tämän vuoksi opas ja kuvakortit eivät ole kaiken kattava listaus erilaisista arkipäivän haasteista. Vaikka pyrimme kokoamaan oppaaseen yleisimmät lapsiperhearjen tilanteet, ei tuotos kata kaikkia mahdollisia vaihtoehtoja. Opas ja kuvakortit eivät myöskään sellaisinaan takaa maahanmuuttajavanhempien mentalisaatiokyvyn vahvistumista hetkessä, mutta uskomme, että niistä on apua yhtenä työvälineenä muiden tukitoimien ja työvälineiden joukossa. Uskomme kuitenkin, että oppaan suunnitelmallisella käytöllä ja kuvakorttien hyödyntämisellä esimerkiksi ryhmänohjaustilanteissa tai kotikäynneillä voi olla tällaisia maahanmuuttajavanhempien mentalisaatiokykyä ja

vuorovaikutustaitoja vahvistavia vaikutuksia. Koemme myös, että kehittämämme työväline vastaavat hyvin sekä omiin että toimeksiantajamme asettamiin tavoitteisiin.

6.2 Kehittämistyön arviointi ja jatkokehittämismahdollisuudet

Kehittämishankkeen eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyvät kysymykset olivat läsnä kehittämistyössämme koko työskentelyn ajan. Teimme samanaikaisesti kehittämistyön kanssa viimeistä sosionomiopintoihimme kuuluvaa harjoittelua perhekeskus Satelliitissa. Huomasimme työskentelyn aikana tämän olevan sekä hyvä että huono asia. Toisaalta kontaktin saaminen asiakkaisiin oli helpompaa kuin mitä se ilman harjoittelujaksoa olisi todennäköisesti ollut, mutta samanaikaisesti emme välttämättä osanneet katsoa kehittämisympäristöämme tarpeeksi kriittisesti.

Vaikka tutkija pyrkii tutkimusta tehdessään välttämään virheitä ja niiden syntymistä, voivat tutkimuksen tulosten pätevyys ja luotettavuus vaihdella. Tämän vuoksi tutkimuksissa on aina hyvä pohtia ja analysoida myös niiden luotettavuutta. (Hirsjärvi ym. 2007, 231.) Vaikka oma työmme ei ollutkaan tutkimus, koemme luotettavuuden ja eettisyyden arvioimisen tärkeäksi myös kehittämistyössä. Arvioitavuudella tarkoitetaan luotettavuuden arvioimista riittävän tarkan dokumentaation perusteella (Kananen 2014, 153). Tämän vuoksi pyrimme kirjoittamaan kehittämishankkeen vaiheet tähän kehittämistyön raporttiin mahdollisimman tarkasti ja niin kuin ne todellisuudessa tapahtuivat. Raportoidessamme tätä kehittämistyötä emme kaunistelleet asioita ja tapahtumia, vaan pyrimme kertomaan myös niistä epätoivon ja epäonnistumisen hetkistä, joita kehittämistyön aikana väistämättä kohdataan. Tutkimustyössä luotettavuutta voidaan arvioida myös antamalla työvertaisarvioitavaksi (Kananen 2014, 153). Hyödynsimme samaa menetelmää myös tässä kehittämistyössä pyytäessämme palautetta kehittämistyöstämme toimeksiantajalta, yhteistyökumppaneilta, ohjaavalta opettajalta sekä opiskelijakollegoilta. Heiltä saimme arvokasta palautetta erityisesti kehittämishankkeen raportointiin liittyen, sillä omalle tekstilleen tulee helposti sokeaksi. Saamamme palautteen perusteella muokkasimme tekstiä entistä kuvaavammaksi ja yksityiskohtaisemmaksi. Raportoidessamme kehittämistyötä pyrimme lisäksi panostamaan lähteiden monipuolisuuteen, mikä osaltaan tukee työn luotettavuutta. Koska kehittämistyön sisältö muuttui kehittämishankkeen viimeisten kuukausien aikana, teimme myös paljon sellaista työtä, joka ei valitettavasti näy valmiissa tuotoksessa tai sen raportoinnissa uudesta sisällönrajauksesta johtuen.

Eettisyydellä tarkoitetaan työhön osallistuvien henkilöiden kunnioittamista sekä anonymiteetin ja luottamuksen säilyttämistä. Työhön osallistuville tulee myös kertoa selkeästi ja ymmärrettävästi, mistä työssä on kyse ja mihin kerättyjä tietoja käytetään. Osallistumisen tulee myös perustua vapaaehtoisuuteen. Saatuja tietoja käytetään ja käsitellään luottamuksellisesti, eikä niitä saa hyödyntää muuhun kuin ennalta kerrottuun tarkoitukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 131.) Työskentelimme kehittämishankkeen aikana tiiviisti maahanmuuttajavanhempien kanssa. Pyrimme kuitenkin tuomaan aina työskentelyn alussa ilmi, kuinka kerättyjä tietoja hyödynnetään ja että osallistuminen oppaan kehittämiseen on vapaaehtoista. Olisimme kuitenkin voineet ottaa entistä paremmin huomioon kielen aiheuttamat haasteet viestin ymmärtämisessä. Toisaalta kehittämistyömme ei varsinaisesti käsittele yksittäisten asiakkaiden tilanteita, vaan asiakkailta pyydettiin ideoita ja ajatuksia oppaan sisältöön sekä sen ymmärrettävyyteen liittyen. Näin henkilöiden anonymiteetti säilyi koko kehittämisprosessin ajan.

Kokonaisuutena kehittämistyö eteni mielestämme suunnitelmien mukaisesti. Jos tekisimme vastaavan kehittämishankkeen uudestaan, varaisimme kuitenkin enemmän aikaa työn suunnitteluun ja ideointiin, jotta välttyisimme viime hetken muutoksilta ja aikaa työväliseen kehittelyyn olisi riittävästi. Näin välttyisimme myös sellaiselta turhalta työltä, joka ei lopullisessa tuotoksessa ja kehittämistyön raportoinnissa välttämättä tule näkyviin. Lisäksi varaisimme huomattavasti enemmän aikaa kehittämisprosessin viimeistely- ja lopetusvaiheeseen, jotta ehtisimme huolellisesti testata työväliseen käyttöä käytännön työssä.

Kehittämistyön loppuvaiheessa pohdimme yhdessä toimeksiantajan ja yhteistyökumppaneiden kanssa oppaalle ja kuvakorteille erilaisia jatkokehittämismahdollisuuksia ja koimme, että erityisesti oppaan sisältöjä on mahdollista laajentaa ja kehittää useaan eri suuntaan. Tällä hetkellä opas ja kuvakortit sisältävät erilaisia, kaikille lapsiperheille yhteisiä arjen haasteita. Kehittämisprosessin edetessä meille kuitenkin valkeni, että vaikka arjen haasteet ovat periaatteessa kaikilla lapsiperheillä samoja, kohtaavat maahanmuuttajavanhemmat myös monia kieli- ja kulttuurikohtaisia haasteita esimerkiksi kielen oppimiseen ja kulttuurieroihin liittyen. Näiden haasteiden käsittely olisi mielestämme erittäin hedelmällistä, joten kuvakortteihin voisi lisätä juuri näihin haasteisiin liittyviä tilanteita. Prosessin aikana saimme palautetta myös siitä, että opas ja kuvakortit ovat tällä hetkellä verrattain ongelmappainotteisia. Kuvakortteihin voisi siis lisätä myös muutamia positiivisia tilanteita ja tunteita käsitteleviä kortteja.

Tällä hetkellä oppaan ja kuvakorttien kohderyhmänä ovat 2 – 5-vuotiaiden lasten vanhemmat, mutta oppaan kohderyhmää voisi laajentaa myös eri-ikäisiin lapsiin. Mielestämme esimerkiksi 0 – 2-vuotiaiden tai murrosikäisten lasten vanhemmille suunnatut oppaat olisivat myös tarpeellisia. Teini-ikäisten lasten vanhemmille suunnitellussa oppaassa voitaisiin painottaa esimerkiksi päihteiden käyttöön, seurustelu- ja kaverisuhteisiin, seksuaalisuuteen, syömishäiriöihin, koulupaineisiin tai kiusaamiseen liittyviä tilanteita.

Aikataulupaineista johtuen oppaan testaaminen jäi uupumaan täysin. Tämän vuoksi olisi jonkin ajan kuluttua mielenkiintoista tutkia, kuinka hyvin opas palvelee maahanmuuttajavanhempien kanssa työskenteleviä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia. Lisäksi oppaaseen voisi kehittää jatkossa työntekijän työskentelyä helpottavia, mentalisaatioon pohjautuvia apukysymyksiä. Jäimme myös pohtimaan, voisiko oppaasta laatia muun kielisiä versioita sujuvoittamaan asiakkaan ja työntekijän välistä kommunikaatiota.

6.3 Ammatillinen pohdinta

Tämä kehittämishanke on ollut kokonaisuutena paitsi antoisa ja opettavainen myös erittäin haastava ja aikaa vievä prosessi. Emme olleet koskaan aikaisemmin tehneet vastaavaa kehittämistyötä, joten kokemus oli myös ainutlaatuinen. Kokemattomuutemme kehittämishankkeen läpiviejinä vaikutti varmasti osaltaan siihen, ettei erilaisilta suonsilmäkkeiltä voinut ensikertalaisena välttyä. Pohdittuamme jälkikäteen, mikä oli meitä tässä kehittämistyössä eteenpäin vievä voima, olimme yhtä mieltä siitä, että ilman ammattitaitoista ja osaavaa parityöskentelyä, emme olisi nyt tässä pisteessä. Kehittämishankkeen aikana opimme paitsi yksilöimään omat vahvuutemme ja heikkoutemme myös hyödyntämään niitä prosessin eri vaiheissa. Tältä osin olemme sitä mieltä, että täydensimme kehittämistyöparina toisiamme erinomaisesti. Sen lisäksi, että kehityimme työparityöskentelyssä, kehittämistyö opetti meitä myös laajemmin tulevana sosiaalialan ammattilaisina. Sosionomin ydinosaamisen voidaan nähdä jakautuvan kuuteen kompetenssiin, joita ovat sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, palvelujärjestelmän tuntemus, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen (Näkki 2016, 70). Sosiaalialan koulutusohjelmassa ammattitaitomme kehittyi sisällöllisesti ja menetelmällisesti yhteistyössä työelämän kanssa, niin että osaamisemme konkretisoituu käytännön työhön (Näkki 2016, 68.)

Ammattieettisellä osaamisella viitataan kykyymme toimia asiakaslähtöisesti ja asiakkaan ainutkertaisuutta kunnioittaen arvostiriitoja sisältävissä konfliktitilanteissa. Olennainen osa ammattieettistä osaamista on sosionomin kyky reflektoida toimintaansa. (Viinamäki 2010, 16.) Tämän kehittämistyön aikana olemme oppineet katsomaan asioita entistä paremmin asiakkaan näkökulmasta ja samaistumaan heidän tilanteeseensa kehittäessämme maahanmuuttajavanhempien mentalisaatiokyvyn vahvistamiseen tähtäävää opasta ja kuvakortteja. Prosessin edetessä olemme myös joutuneet kyseenalaistamaan ja pohtimaan omia valintojamme oppaan suhteen – onko kieli tarpeeksi ymmärrettävää, onko sisältö asiakkaalle hyödyllistä ja onko opas ulkoasultaan kutsuvan näköinen. Koemme myös, että olemme oppineet toimimaan asiakaslähtöisesti kantapäähän kautta, oppaan kohderyhmän muututtua kehittämistyön loppuvaiheessa. Halusimme, että opas palvelee maahanmuuttajavanhempia mahdollisimman hyvin, minkä vuoksi hylkäsimme alkuperäisen ajatuksemme maahanmuuttajavanhemmille suunnatusta oppaasta ja päättimmekin työstää opasta maahanmuuttajavanhempien kanssa työskenteleville työntekijöille.

Asiakastyön osaamisella puolestaan tarkoitetaan kykyä luoda ammatillinen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde, ohjata asiakkaita, asiakasryhmiä ja yhteisöjä erilaisia teoreettisia työorientaatioita ja menetelmiä hyödyntäen sekä suunnitella, toteuttaa ja arvioida palveluprosessia (Näkki 2016, 72). Tässä kehittämistyössä olemme päässeet perehtymään erityisesti erilaisiin teoreettisiin työorientaatioihin ja menetelmiin paitsi toimeksiantajan tarjoamien koulutusten myös aihetta käsittelevän kirjallisuuden kautta. Tämän projektin jälkeen tiedämme paljon enemmän mentalisaatio- ja kiintymyssuhdeteorian sekä myönteisen vuorovaikutuksen vaikutuksista lastenkasvatukseen. Koska olemme kehittäneet opasta ja kuvakortteja alusta asti yhteistyössä asiakkaiden kanssa, myös taitomme ohjata asiakkaita on ottanut suuria harppauksia viimeksi kuluneen vuoden aikana. Tämän vuoksi koemme, että ammatillisen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen luominen asiakkaaseen on meille tämän kehittämistyön myötä huomattavasti luontevampaa.

Palvelujärjestelmän tuntemuksella tarkoitetaan hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta tukevien palvelujärjestelmien ja niihin liittyvän lainsäädännön tuntemusta (Viinamäki 2010, 19). Palvelujärjestelmän tuntemus ei ollut oman kehittämishankkeemme keskiössä, mutta olemme silti oppineet paljon lapsiperheiden palveluista ja niihin liittyvästä lainsäädännöstä. Teimme syventävien ammattiopintojen harjoittelut samanaikaisesti yhdessä kehittämistyön kanssa perhekeskus Satelliitissa, millä on ollut iso vaikutus paitsi asiakkaiden myös heidän palvelujärjestelmänsä tuntemuksen kehittymisessä.

Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen vaatii sosionomilta julkishallinnon päätöksentekojärjestelmän tuntemusta sekä kykyä levittää tietoa sosiaalisista ongelmista ja palveluiden toimivuudesta (Näkki 2016, 73). Koska teimme kehittämistyötä samaan aikaan harjoitteluiden kanssa, koemme saaneemme ensiarvoisen tärkeää tietoa lapsiperheitä koskettavista sosiaalisista ongelmista ja siitä, miten palvelut niihin vastaavat. Julkishallinnon päätöksentekojärjestelmän tuntemus puolestaan ei ollut kehittämistyömme kannalta ajankohtaista, joten päätöksentekojärjestelmän tuntemus jäi tämän kehittämishankkeen tiimoilta heikoksi.

Sosionomin ydinosaamisen viides kompetenssi koskee tutkimuksellista kehittämis- ja innovaatio-osaamista, joka tarkoittaa käytännössä kykyä innovatiiviseen ongelmanratkaisuun ja verkostotyöhön. Lisäksi siihen katsotaan kuuluvaksi kyky kehittää menetelmiä, käytäntöjä ja palveluprosesseja kumppanuuslähtöisesti sekä suunnitella, toteuttaa ja arvioida kehittämishankkeita. (Näkki 2016, 74.) Kehittämis- ja innovaatio-osaaminen on sosionomin ydinosaamisalueista se, jolla olemme mielestämme tämän kehittämishankkeen aikana kehittyneet kaikista eniten. Oppaan ja kuvakorttien suunnittelu on vaatinut meiltä innovatiivista työtettä ja verkostoitumistaitoja. Työskentelyn aikana olemme heitelleet opasta ja kuvakortteja koskevia ideoita puolin ja toisin. Verkostoitumistaitomme ovat olleet tässä kohtaa avainasemassa, kun olemme saaneet esitellä opasta ja kuvakortteja koskevia ideoita ja ratkaisuja yhteistyökumppaneille. Nämä keskustelut ovat tarjonneet oivaltavia ajatuksia oppaan ja kuvakorttien kehittämiseen. Tämän kehittämistyön myötä uskomme olevamme entistä valmiimpia suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan kehittämishankkeita myös jatkossa. Emme tämän kokemuksen perusteella voi todeta olevamme kehittämishankkeiden ammattilaisia, mutta kehittämistyön suurimmat sudenkuopat osaisimme varmasti välttää.

Työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaamisella viitataan sosionomin kykyyn toimia yhteistyössä monialaisessa työyhteisössä. Lisäksi sosionomiopinnot antavat meille valmiudet toimia lähiesimiehenä ja edistää työyhteisön hyvinvointia. Tunneimme myös sosiaalialan yrittäjätoiminnan perusedellytykset. (Näkki 2016, 75.) Tämä kehittämistyö ei ole juuri-kaan lisännyt valmiuksiamme toimia yrittäjänä tai lähiesimiehenä, mutta omaa toimintaamme olemme kehittämishankkeen aikana oppineet johtamaan. Vaikka kehittämistyötä tehtiin yhteistyössä toimeksiantajan, ohjaavan opettajan, yhteistyökumppaneiden ja asiakkaiden kanssa, on kehittämistyön prosessi vaatinut mielestämme paljon itseohjautuvaa ja omatoimista työskentelyä. Kehittämistyön aikana olemme oppineet paitsi organisoimaan myös aikatauluttamaan omaa työskentelyämme, mistä on varmasti hyötyä

tulevissa työtehtävissämme. Koemme myös, että monialaisessa työyhteisössä työskentely on meille kehittämishankkeen kautta tuttua ja toivomme osaavamme sen myötä kiinnittää huomiota myös erilaisiin työhyvinvointiin liittyviin tekijöihin.

LÄHTEET

- Alitolppa-Niitamo, A. 2005. Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo; I. Söderling & S. Fågel (toim.) Olemme muuttaneet – Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. 2005. 37–52.
- Alitolppa-Niitamo, A. & Leinonen, E. 2013. Perhe, nuoret ja maahanmuutto. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo; S. Fågel & M. Säävälä (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. 2013. 96–113.
- Alitolppa-Niitamo, A. & Moallin, M. 2018. Lastenkasvatuksesta ja vanhemmuudesta. Somalinkielinen kasvatusvihko vanhemmille. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 10.2.2018. <https://www.vaestoliitto.fi/@Bin/1716889/SOMALI-suomennos+taitto.pdf>.
- Camoirano, A. 2017. Mentalizing Makes Parenting Work: A Review about Parental Reflective Functioning and Clinical Interventions to Improve It. Viitattu 19.2.2018. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2017.00014/full>.
- Cochlan, D. & Brannick, T. 2010 Doing action research in your own organization. Lontoo: Sage publications.
- Helsingin kaupunki. Helsingin kaupungin verkkosivut. Viitattu 20.2.2018. www.hel.fi. Sote > Perheen tuki > 1-6-vuotiaat > Arjen haasteet.
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hughes D. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus - Toimivuutta kasvatukseen. Tampere: Tammerprint Oy.
- Juusola, M. 2017. Vahvaksi rakastetut lapset. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kalland, M. 2014 Vanhemman mentalisaatiokyky. Teoksessa A. Viinikka (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 26–38.
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä – kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännönopas. Tampere: Tampereen Yliopistopaino – Juvenes Print.
- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karimi Rebwar 2015. Rozanan vanhemmille. Kunnallinen ratkaisu perheiden ristiriitoihin. Into Kustannus Oy.
- Kivijärvi, S.; Rönkä, A. & Hyväluoma, J. 2009. Vanhemmuus arjessa: neuvottelua, hässäköitä ja hassuttelua. Teoksessa A. Rönkä; K. Malinen & T. Lämsä. (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Juva: WS Bookwell Oy, 47–68.
- Kuittinen, S. & Isosävi, S. 2013. Vanhemmuus ja pienten lasten hoiva eri kulttuureissa. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo; S. Fågel & M. Säävälä (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. 2013. 78–95.

Känkänen, P & Immonen-Oikkonen, P. 2009. Monikulttuurinen perhe koulun kasvatusympäristössä. Teoksessa J. Lammi-Taskula; S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 174–184.

Laitinen, I. & Ollikainen, S. 2017. Mentalisaatio: teoriasta käytäntöön. Helsinki: Terapia-säätiö.

Lammi-Taskula, J. & Bardy, M. 2009. Vanhemmuuden ilot ja murheet. Teoksessa J. Lammi-Taskula; S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 60–69.

Mackonochie, A. 2006. Uhmaikä. Leikki-ikäisen ongelmallinen käyttäytyminen. Helsinki: Perhemediat.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017. Mannerheimin Lastensuojeluliiton verkkosivut. Viitattu 23.11.2017. <https://www.mll.fi/> Tietoa MLL:stä > Organisaatio.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri 2017. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin verkkosivut. Viitattu 23.11.2017. <https://varsinaissuomenpiiri.mll.fi/> > Tietoa meistä.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri 2018. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin verkkosivut. Viitattu 31.10.2018. <https://varsinaissuomenpiiri.mll.fi/> > Marakatti.

Nurmi J-E.; Ahonen T. & Lyytinen, H. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Näkki, P. 2016. Teoksessa R. Góthoni; A-L. Karjalainen; P. Koistinen & M. Kolkka (toim.) Osallistavaa oppimista ja kehittämistä. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu, 67–78.

Ollikainen S. 2017. Kiintymyssuhde, aivot ja mentalisaatio. Teoksessa I. Laitinen & S. Ollikainen (toim.) Mentalisaatio teoriasta käytäntöön. Helsinki: Terapia-säätiö, 28–54.

Kalland M. 2017. Mentalisaatiokyky vanhemmuudessa. Teoksessa I. Laitinen & S. Ollikainen (toim.) Mentalisaatio teoriasta käytäntöön. Helsinki: Terapia-säätiö, 131–150.

Pajulo M. & Pyykkönen N. 2011. Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa. Teoksessa J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro, 71–93.

Peltola, M. 2014. Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Helsinki: Unigrafia.

Perhe kannattaa – Väestöliiton perhepoliittinen ohjelma. 2007. Helsinki: Väestöliitto. Vammalan Kirjapaino Oy. Viitattu 16.10.2018. https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/7828ce5e60e4dc59a7be51df87606b12/1539683487/application/pdf/263809/PP-ohjelma_netiversio.pdf.

Perhetalo Heideken 2018. Perhetalo Heidekin verkkosivut. Viitattu 31.10.2018. www.perhetaloheideken.fi > Talon Palvelut > Perhekeskus Marakatti

Punamäki, R-L. 2011. Vanhemmuuteen siirtyminen: raskausajan ja ensimmäisen vuoden kiintymyssuhteet. Teoksessa J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro, 95–114.

Puura, K. & Mäntymaa, M. 2014. Aivojen kehitys ja mentalisaatio. Teoksessa A. Viinikka (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 55–66.

Raisio 2018. Raision kaupungin verkkosivut. Viitattu 14.8.2018. www.raisio.fi > Palvelut A-Ö > Perhe- ja sosiaalipalvelut > Perhepalvelut > Perhekeskus Satelliitti.

Rouhiainen-Valo, T., Rantanen, T., Hovi-Pulsa, R. & Tietäväinen, S. 2010 Kompetenssit sosionomien (AMK ja ylempi AMK) ydinosaamisen avajaina. Teoksessa T. Viinamäki (toim.) Sosionomien ammatti ja työ 2010 – 2025. Havainnot ja päätelmien sosionomien (AMK & ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointipalvelujärjestelmässä. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.

Rusanen E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell Oy.

Rönkä, A.; Malinen, K. & Lämsä, T. 2009. Pikkulapsiperheiden arjen paletti. Teoksessa A. Rönkä; K. Malinen & T. Lämsä (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Juva: WS Bookwell Oy, 11–19.

Sainio, A. & Rajala, P. 2002 Ohjeita selkokirjoittajille. Teoksessa H. Virtanen (toim.) Selko-opas. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Salo, S. & Kauppi, A. 2014. Reflektiivinen työote vanhemman kohtaamisessa. Teoksessa A. Viinikka (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 75–96.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön – opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Tampere: Suomen yliopistopaino – Juvenes Print Oy.

Schubert, C. 2013. Kotoutumisen psykologiaa. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo; S. Fågel & M. Säävälä. (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto, 63–77.

Selkokeskus. Selkokeskuksen verkkosivut. Viitattu 4.9.2018. www.selkokeskus.fi. Selkokieli

Silvén, M. 2010. Varhaiset ihmissuhteet. Helsinki: Minerva.

Sinkkonen, J. 2012 Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Sinkkonen, J. 2012. Lapsen puolesta. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. WS Bookwell Oy.

Suomen Lastenhoitoalan Liitto. Suomen Lastenhoitoalan Liiton verkkosivut. Viitattu 10.2.2018. www.slal.fi/doc/Tukea_maahanmuuttajaperheille.pdf.

Säävälä, M. 2013. Teoksessa T. Martikainen; P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) Muuttajat – Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoda, 101–122.

Söderling, I. & Alitolppa-Niitamo, A. 2005. Lopuksi: Erilaisuus on samanlaisuutta – maahanmuuttajat ovat huomisen suomalaisia. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo; I. Söderling & S. Fågel (toim.) Olemme muuttaneet – Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. 2005. 107–110.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut. Viitattu 10.2.2018. www.thl.fi > Aiheet > Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus > Työkalut > Käsitteet.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta - Näkökulmia kehittämisssessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3. painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, K. & Hiitola, J. 2015. Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille – Ammattilaisten ja perheiden kokemuksia. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 68/2015. Viitattu 16.10.2018.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74942/TEM-jul_68_2015_web_17112015.pdf.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2018. Lapset ja nuoret. Viitattu 11.11.2018. www.kotouttaminen.fi > Työn tueksi > Kotoutumislain käsikirja > Kotoutumista edistävät toimenpiteet > Muut kotoutumista tukevat toimenpiteet > Lapset ja nuoret

Varmavuori, M. 2018a. Kahdeksanvuotias ei tiennyt omaa nimeään, teinit pyörittivät yksin perhearkea – Lastensuojelu törmää pääkaupunkiseudulla yllättäviin ongelmiin vieraskielisten perheiden kanssa. Helsingin Sanomat 5.10.2018. Viitattu 5.10.2018. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005852596.html>.

Varmavuori, M. 2018b. Espoon lastensuojelu havahtui ongelmaan: Vieraskieliset perheet ovat ylläpidettyinä etenkin kriisitilanteissa. Helsingin Sanomat 5.10.2018. Viitattu 16.10.2018. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005852593.html>.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Helsinki: PS-Kustannus.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Vilka, H. 2007. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Väestöliitto 2018a. Väestöliiton verkkosivut. Viitattu 10.2.2018. www.vaestoliitto.fi > Tieto ja tutkimus > Väestöntutkimuslaitos > Tilastoja > Maahanmuuttajat.

Väestöliitto 2018b. Väestöliiton verkkosivut. Viitattu 10.2.2018. www.vaestoliitto.fi > Tieto ja tutkimus > Väestöntutkimuslaitos > Tilastoja > Maahanmuuttajat > Maahanmuuttajien määrä

Väestöliitto 2018c. Väestöliiton verkkosivut. Viitattu 10.2.2018. www.vaestoliitto.fi > Tieto ja tutkimus > Väestöntutkimuslaitos > Tilastoja > Maahanmuuttajat > Maahanmuuttajaperheet.

Wahlman-Neuvonen K. & Hannonen R. 2015. Vuorovaikutuksella on väliä- lapsen kognitiivisen kehityksen näkökulmia. Teoksessa K. Mankinen; I. Jokinen; R. Lintu & M. Schulman (toim.) Pikulapsesta koululaiseksi- psykodynaaminen näkökulma tunne-elämän ja ihmissuhteiden kehitykseen. Helsinki: Therapie-Säätiö, 25–47.

PAREMPI ARKI LASTEN KANSA

- työntekijän opas maahanmuuttajavanhempien
mentalisaatiokyvyn vahvistamisen tueksi

Hülya Tokgöz & Mari Liukkunen

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITON
Varsinais-Suomen piiri

Kuvat: Ilona Vestu

SISÄLLYSLUETTELO

LUKIJALLE	2
2-3 – VUOTIAAN LAPSEN KEHITYS	4
3-4 – VUOTIAAN LAPSEN KEHITYS	5
4-5 – VUOTIAAN LAPSEN KEHITYS	6
NUKKUMAANMENO	7
KAUPASSAKÄYNTI	8
RUUTUAIKA	9
SISARUSTEN RIITELY	10
UHMA – MINÄ ITSE!	11
RUOKAILU	12
PUKEUTUMINEN	13
PERHEKAHVILASSA	14
SIIRTYMÄTILANTEET	15
AGGRESSIIVISUUS	16
LELUJEN JAKAMINEN	17
SANASTOT	18

LUKIJALLE

Pitelet paraikaa käsissäsi Parempi arki lasten kanssa -opasta, joka on suunniteltu vuosien 2017 ja 2018 aikana maahanmuuttajaperheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille Turussa. Opas on kehitetty opinnäytetyönä yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin kanssa ja se on tarkoitettu ensisijaisesti maahanmuuttajavanhempien kanssa käytävien keskustelujen tueksi. Oppaan ja siihen liittyvien kuvakorttien tarkoitus on auttaa vanhempaa ajattelemaan lapsiperheiden haastavia tilanteita nimenomaan lasten näkökulmasta.

Parempi arki lasten kanssa -oppaan ja sen kuvakorttien tavoitteena on vahvistaa maahanmuuttajavanhempien mentalisaatiokykyä ja vuorovaikutustaitoja. Opas on kehitetty yhteistyössä maahanmuuttajavanhempien ja työntekijöiden kanssa dialogista ryhmäkeskustelua, osallistuvaa havainnointia ja kokeilevaa toimintaa hyödyntäen. Opas ja kuvakortit pohjautuvat mentalisaatioteoriaan, jolla tarkoitetaan vanhempien kykyä pitää mielessä sekä omat että lapsensa ajatukset. Lisäksi sillä voidaan tarkoittaa uteliaisuutta ja halua ymmärtää toisen ajattelua ja syitä toiminnan takana. Mentalisaatiokyky liittyy olennaisesti varhaiseen vuorovaikutukseen ja turvallisen kiintymyssuhteen syntymiseen, mikä puolestaan vaikuttaa yksilön tuleviin toimintamalleihin ja ihmissuhteisiin. Muita mentalisaatioon vahvasti liittyviä käsitteitä ovat empatia ja vanhemman reflektiivinen kyky. Empatiolla tarkoitetaan myötäelämisen taitoa ja se on näin ollen tärkeä osa vanhemman mentalisaatiokykyä. Mentalisaatio on kuitenkin enemmän kuin toisen tunteeseen eläytymistä, sillä se vaatii tunteen ja ajattelun yhdistämistä. Vanhemman reflektiivisellä kyvyllä puolestaan viitataan aikuisen kykyyn heijastaa lapsen tunnetila ja kokemus ja toimia sen jälkeen tilanteeseen sopivalla tavalla. Tämän vuoksi mentalisaatio tarjoaa erinomaisen pohjan tälle oppaalle ja yhdessä sen kanssa käytettäville kuvakorteille.

Parempi arki lasten kanssa -opas koostuu kolmesta osiosta. Ensimmäisessä osiossa käydään lyhyesti läpi 2-5-vuotiaan lapsen kehitysvaiheita. Lapsen kehitystä on pyritty kuvaamaan tässä osiossa mahdollisimman selkeästi osaa-, harjoittelee- ja ota huomioon-osioiden avulla. Toinen luku puolestaan koostuu 11 lapsiperheessä tutusta tilanteesta, jotka vanhemmat yleensä kokevat haastavina. Nämä tilanteet toimivat myös kuvakortteina, joita voi hyödyntää esimerkiksi ryhmänohjaustilanteissa tai kotikäynneillä. Kuvakorttien kanssa työskentely kannattaa aloittaa pohjustamalla työskentelyn taustoja

asiakkaalle. Tämän jälkeen kuvakortit asetetaan pöydälle tilannekuva ylöspäin. Tilanteista on hyvä keskustella asiakkaan kanssa ensin yleisesti pohtimalla, mitkä esillä olevista arkipäivän haasteista ovat juuri tälle asiakkaalle ajankohtaisia. Yleisluontoisen keskustelun jälkeen asiakasta voi pyytää valitsemaan tilanteen tai tilanteet, joista asiakas haluaa keskustella enemmän. Kun kuvakorteista on valittu yksi tai useampi, lähdetään asiakkaan kanssa pohtimaan, mitä lapsi mahtaa kyseisessä tilanteessa ajatella. Jos lapsen ajatuksiin virittäytyminen on vanhemmalle haastavaa, voi kuvakortin kääntää ympäri. Kuvakortin takapuolelle on listattu muutamia tavanomaisia ajatuksia, joita lapsella saattaa olla. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, etteivät esimerkkien omaisesti listatut ajatukset ole ainoita oikeita vaihtoehtoja. Kun työntekijä on yhdessä vanhemman kanssa pohtinut lapsen näkökulmaa tilanteisiin, voidaan vanhemman kanssa lähteä kartoittamaan tilanteisiin erilaisia toimintamalleja. Miten sinä toimisit tässä tilanteessa? Entä jos lapsesi ajattelee näin, mikä olisi teidän perheellenne kaikista toimivin ratkaisu? Oppaan viimeiseen lukuun on puolestaan koottu oppaassa ja kuvakorteissa esiintyvää sanastoa. Sanaston tarkoitus on paitsi selittää työvälineen käytössä asiakkaalle mahdollisesti epäselväksi jääviä sanoja selkokielellä myös auttaa työntekijää kiinnittämään erityistä huomiota käyttämänsä kielen selkeyteen.

Opasta ja kuvakortteja käyttäessä kannattaa ottaa huomioon, etteivät maahanmuuttajaperheiden tilanteet ole keskenään identtisiä, vaan ne saattavat poiketa toisistaan huomattavasti. Tämän vuoksi opas ja kuvakortit eivät ole kaiken kattava kooste erilaisista arkipäivän haasteista. Vaikka pyrimme opasta ja kuvakortteja kehittäessämme ottamaan huomioon useita erilaisia tilanteita, ei työväline kata kaikkia mahdollisia vaihtoehtoja. Opas ja kuvakortit eivät myöskään sellaisenaan ole avain onneen, mutta uskomme, että niistä on apua yhtenä työvälineenä muiden tukitoimien ja työvälineiden ohessa. Kuvakortit toimivat erinomaisesti esimerkiksi keskustelun herättäjinä ryhmänohjaustilanteissa. Niitä voi käyttää apuna myös yksilöohjauksessa, kun asiakkaalla on vaikeuksia pukea sanoiksi lastensa tunteita tai toimia.

Antoisia ohjaushetkiä toivottaen,

Hülya ja Mari

2-3 – VUOTIAAN LAPSEN KEHITYS

OSAA

- ✚ vaikuttaa asioihin ja tapahtumiin puhumalla, ilmeillä, leikkimällä ja liikkumalla
- ✚ näyttää erilaisia tunteita (itku, kiukku, pelko...)
- ✚ leikkiä hetken yksin
- ✚ tuoda mieleensä mielenkiintoisen vanhemmistaan
- ✚ muutamia sanoja ja lauseita, ymmärtää helppoja ohjeita
- ✚ erottaa uuden ja tutun toisistaan
- ✚ nauttia toisten seurasta
- ✚ osoittaa myötätuntoa muita kohtaan (empathia)
- ✚ joskus jakaa lelujaan tai ehdottaa vaihtoa
- ✚ nauttia mielikuvitusleikeistä

HARJOITTELEE

- ✚ peseytymistä, syömistä ja pukemista
- ✚ tunteiden ja pettymysten säätelyä
- ✚ oma tahtoa, rajojen kokeilua
- ✚ itsenäistymistä ja vanhemmasta erossaoloa
- ✚ kontaktin ottamista vanhempiin puhumalla ja leikkimällä
- ✚ puhumista, uteliaisuutta
- ✚ uusiin tilanteisiin ja paikkoihin tutustumista
- ✚ sosiaalisia taitoja, muiden kanssa leikkimistä
- ✚ ymmärtämään muiden ajatuksia ja tunteita
- ✚ tavaroiden jakamista, yhdessä leikkimistä
- ✚ miltä tuntuu olla toisen ihmisen roolissa

OTA HUOMIOON!

- ✚ anna lapsen harjoitella uusia asioita, kehu ja rohkaise, huolehdi lapsen tarpeista, osoita läheisyyttä ja anna lapselle mahdollisuus osallistua arjen asioihin
- ✚ auta tunteiden ja pettymysten säätelyssä
- ✚ aseta rajoja ja pidä niistä kiinni
- ✚ anna huomiota, osoita hellyyttä, rakkautta ja läheisyyttä
- ✚ osoita kiinnostusta, auta lasta tuntemaan itsensä halutuksi ja arvostetuksi
- ✚ käytä kieltä, jota lapsi ymmärtää ja puhu selkeästi, kerro asioista lapselle ikätason mukaisesti
- ✚ turvallinen aikuinen mukaan uusiin tilanteisiin, kerro lapselle muutoksista etukäteen
- ✚ valvo lasten leikkejä – toisia ei saa satuttaa
- ✚ tiedosta lapsen tunteet ”Tiedän että olet vihainen, mutta et saa vahingoittaa toisia tai tavaroita.”
- ✚ auta lasta riitatilanteiden ratkaisemisessa
- ✚ tue lapsen mielikuvitusta, kerro, missä menee todellisuuden ja leikin raja

3-4 – VUOTIAAN LAPSEN KEHITYS

OSAA

- + olla rauhallisempi ja mukautuvampi
- + **touhuta ja oppii uusia asioita, olla utelias**
- + pukea itse
- + **odottaa vuoroaan ja jakaa leluja, leikkiä kavereiden kanssa**
- + leikkiä roolileikkejä
- + **puhua useita sanoja ja lyhyitä lauseita**

HARJOITTELEE

- + ryhmässä toimimista
- + **omaan kehoonsa tutustumista**
- + itsenäistymistä
- + **sosiaalisia taitoja kuten muiden kanssa leikkimistä**
- + oman tahdon ilmaisua ja säätelyä, oman rajallisuuden ymmärtämistä
- + puhumista

OTA HUOMIOON!

- + lapsen persoonallisuus ja temperamentti
- + **lapsi tarvitsee jatkuvaa huolenpitoa ja suojelua, lapsi tarvitsee vielä apua monissa asioissa sekä syliä, hoivaa ja hellittelyä**
- + rohkaise lasta uusien asioiden pariin, kehu ja kiitä
- + **harjoittele sosiaalisia tilanteita yhdessä lapsen kanssa, muistuta lasta, että toisia ei saa satuttaa tai tavaroita rikkoa, ymmärrä ja huomioi lapsen tunteet ”Sinua taitaa suututtaa, kun et saanut lelua.”**
- + tue lasta pettymysten ja epäonnistumisten keskellä, aseta rajoja, kestä lapsen kiukkua
- + **vastaa siihen, mitä lapsi kysyy hänelle ymmärrettävällä kielellä**

4-5 – VUOTIAAN LAPSEN KEHITYS

OSAA

- ✚ huomioida muita ihmisiä
- ✚ **olla omatoiminen**
- ✚ käyttää mielikuvitusta
- ✚ **puhua kieliopin mukaan oikein**
- ✚ pohtia asioiden syytä ja tarkoitusta
- ✚ **ottaa huomioon muiden tunteita ja toiveita**
- ✚ osoittaa myötätuntoa ja lohduttaa muita

HARJOITTELEE

- ✚ aloitteellisuutta ja omaehtoista leikkiä
- ✚ **omatoimisuutta ja yksin pärjäämistä**
- ✚ mielikuvituksen ja todellisuuden eroa
- ✚ **kielellisiä taitoja ja ajattelua**
- ✚ **neuvottelutaitoja**
- ✚ häviämistä ja pettymyksen sietämistä
- ✚ **oikeudenmukaisuutta**

OTA HUOMIOON!

- ✚ tue ja rohkaise lasta omatoimisuuteen
- ✚ **kiitä ja kehu kun lapsi onnistuu**
- ✚ tue lasta mielikuvituksen ja pelon sekä toden ja sadun erottamisessa, pidä kiinni rajoista, voit kuitenkin tarjota eri vaihtoehtoja
- ✚ **lapselle voi kertoa, että välillä puheenvuoroa täytyy odottaa, kun aikuisen on keskityttävä johonkin muuhun tärkeään asiaan**
- ✚ keskustele lapsen kanssa lasta kiinnostavista asioista
- ✚ **aina ei ole mukava jakaa, joustaa tai ottaa muita huomioon**
- ✚ rohkaise ja vahvista lapsen itsetuntoa – nosta esiin lapsen omia kykyjä ja taitoja

NUKKUMAANMENO

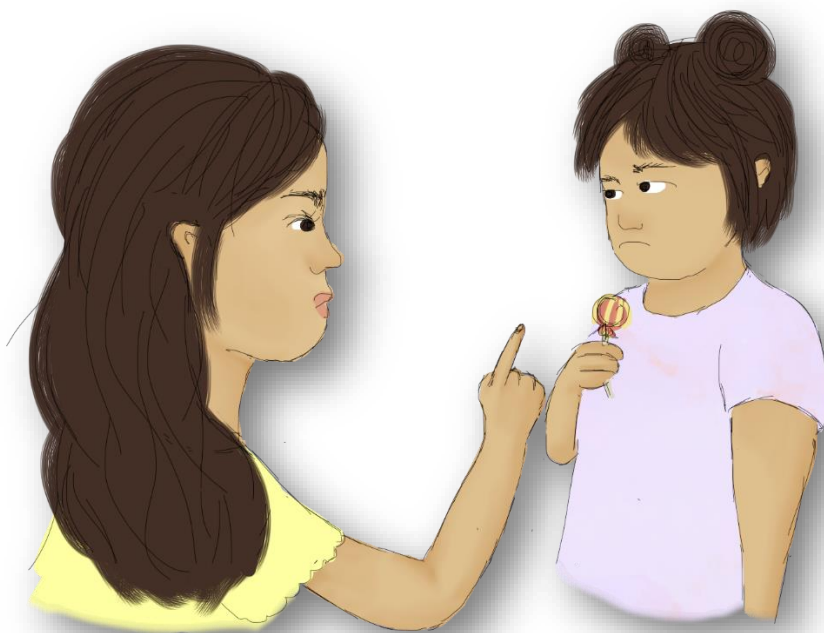
Nukkumaanmeno-aika voi olla perheille useista eri syistä vaikeaa. Vanhempana on hyvä miettiä, mitä nämä syyt voivat olla ja mitä lapsi tilanteesta ajattelee.

- ✦ En tykkää pimeästä.
- ✦ Pelkään pimeää.
- ✦ En halua olla yksin.
- ✦ Jään paitsi jostain kivasta.
- ✦ Hyvät leikit jäivät kesken.
- ✦ Minua ei väsyttä!
- ✦ Nukuin tänä aamuna myöhään.
- ✦ Päivän tapahtumat vaivaavat minua.
- ✦ Haluan kuulla sadun.
- ✦ En halua nukkua yksin.
- ✦ Kaipaen läheisyyttä.
- ✦ Jotain muuta?

KAUPASSAKÄYNTI

Itku-, potku- ja raivokohtaukset ruokakaupassa ovat jokaiselle vanhemmalle tuttuja. Kaupassakäynti ei taaperoiden kanssa ole aina helppoa ja sen takia onkin hyvä miettiä, mistä lapsen kiukuttelu johtuu.

- ✚ En tiedä, miten täällä toimitaan.
- ✚ Mutta sinä lupasit ostaa minulle karkkia.
- ✚ Minulla on nälkä.
- ✚ Miksi tuo toinen saa, mutta minä en?
- ✚ Täällä on liian paljon ihmisiä. Minua pelottaa.
- ✚ Minua väsyttää.
- ✚ Et kuuntele minua.
- ✚ En jaksaa odottaa!
- ✚ Koska minä haluan!
- ✚ Jotain muuta?

RUUTUAIKA

Ruutuaika on sitä aikaa, jonka lapsi viettää puhelimen, television, tietokoneen tai konsolipelin parissa. Alle kouluikäisen lapsen ruutuaikaa on hyvä rajata, jotta lapsen päiviin mahtuu tarpeeksi liikuntaa ja vuorovaikutusta.

Vanhempina hyvä miettiä syitä miksi lapsenne viettää liikaa aika puhelimen kanssa?

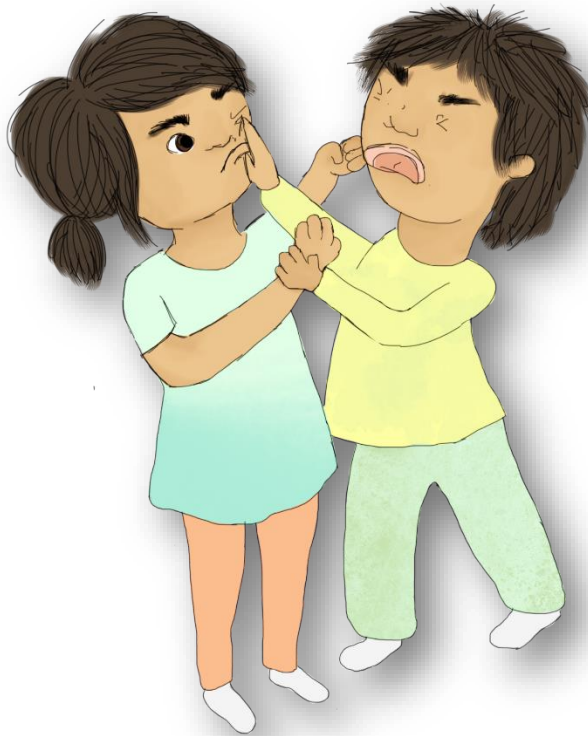

- ✚ Kaveritkin pelaavat.
- ✚ Mutta sinullakin on kännykkä koko ajan.
- ✚ Minulla ei ole mitään tekemistä.
- ✚ Tämä on hauskaa.
- ✚ Tarvitsen sääntöjä.
- ✚ En keksi mitään muuta tekemistä.
- ✚ Minulla ei ole kavereita.
- ✚ Olen yksinäinen.
- ✚ Minulla on tylsää.
- ✚ Jotain muuta?

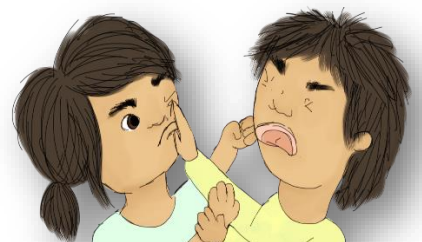

SISARUSTEN RIITELY

Ensimmäinen ärsyttää, toinen läimii ja kolmas kiukuttelee. Sisarusten väliset suhteet eivät ole aina pelkästään lempeitä. Kinastelu sisaruksen kanssa on helppo tapa saada vanhemman huomiota. Pohdi, mistä lapsesi ärtymys ja paha olo johtuu. Kuinka sisarusten välisiä suhteita voisi parantaa, jotta yhteiselo sujuisi mukavammin?

- ✚ Minä en saa yhtä paljon huomiota kuin tuo toinen.
- ✚ En pysty hallitsemaan tunteitani.
- ✚ En osaa käyttäytyä toisin.
- ✚ Tarvitsen ohjausta.
- ✚ Tarvitsen sääntöjä.
- ✚ Kun teen jotakin tuhmaa, saan enemmän huomiota.
- ✚ En pidä siitä, kun vertaillet meitä.
- ✚ Pidät toisesta sisaruksestani enemmän kuin minusta.
- ✚ Jotain muuta?

UHMA – MINÄ ITSE!

Lapsi huutaa, raivoaa, kiukuttelee ja kieltäytyy kaikesta tekemisestä. Uhma on vanhemmille raskasta aikaa, mutta tärkeä vaihe lapsen kehityksessä. Uhmaikä voi herättää vanhemmissa ahdistusta ja kyvyttömyyden tunnetta.

Miksi lapsesi käyttäytyy näin? Miltä häneltä tuntuu?

- + Minulla on liikaa opittavaa.
- + En osaa kertoa muuten, kuinka paljon minua harmittaa.
- + Tarvitsen apua.
- + Minua harmittaa, kun en osaa, vaikka haluaisin jo osata.
- + En halua tehdä tätä.
- + Kaipaen läheisyyttä ja huomiota.
- + Minua suututtaa.
- + Tämä on liian vaikeaa.
- + Haluan tehdä kaiken itse.
- + Miksi et rohkaise minua?
- + Tarvitsen johdonmukaisuutta.
- + Miksi en osaa tehdä mitään itse?
- + Kaipaen kehuja!
- + Vaadit minulta liikaa – en osaa tätä vielä!
- + Jotain muuta?

RUOKAILU

Lapsen ruokailu voi olla hankalaa. Lapsi ei osaa itse erottaa epäterveellistä ja terveellistä ruokaa toisistaan, joten aikuisen tehtävä on opastaa lasta terveellisiin ruokatottumuksiin. Mitkä ruokailutilanteen ovat teille vaikeita? Mitä lapsesi ajattelee ruokahetkien aikana?

- ✚ Minulla ei ole nälkä.
- ✚ En pidä tästä ruoasta.
- ✚ Minulla oli hyvä leikki kesken!
- ✚ Laitat minulle liikaa ruokaa – en jaksakaan kaikkea!
- ✚ Tuo kurkkuni näyttää kamalalta!
- ✚ En jaksakaan istua näin kauan ruokapöydässä.
- ✚ Jälkiruoka maistuu paremmalta!
- ✚ Jotain muuta?

PUKEUTUMINEN

Lapsella on uhma ja pukeutuminen on yhtä tahtojen taistoa. Paita ei tahdo mennä päälle oikeinpäin, mutta ulkovaatteet ne vasta aiheuttavatkin raivokohtauksen. Toisinaan pukeutuminen menee kokonaan leikiksi. Mitä ajatuksia pukeutuminen lapsessasi herättää?

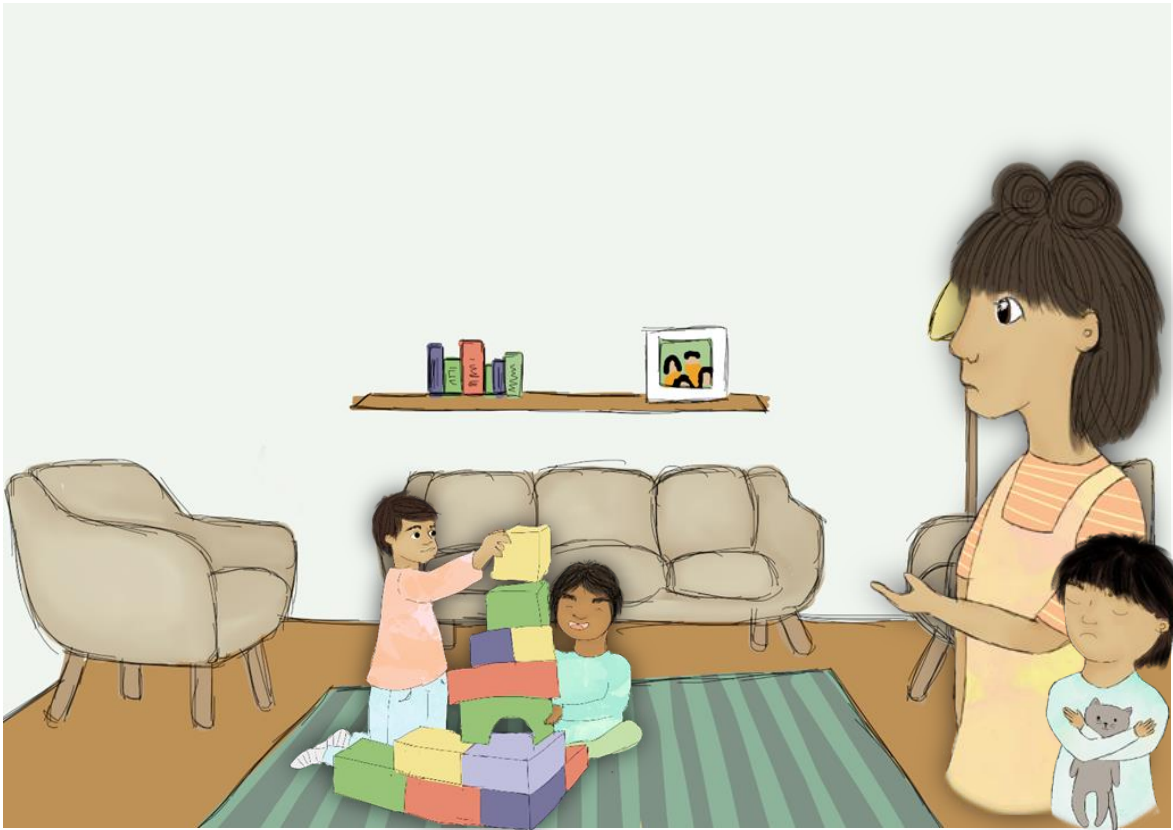

- ✚ Haluan päättää itse, mitä puen tänään päälle.
- ✚ En osaa pukea itse, mutta haluaisin. Tarvitsen apua!
- ✚ Tämä vaate tuntuu epämukavalta.
- ✚ Minua ahdistaa, kun sinulla ei ole aikaa minulle.
- ✚ Anna minulle vaihtoehtoja – haluan valita itse!
- ✚ Tämä ei onnistu! Minua ärsyttää.
- ✚ Vaatteiden vaihtaminen on tylsää.
- ✚ Jotain muuta?

PERHEKAHVILASSA

Perhekahvilat ovat hyvä alku lapsen sosiaalisten taitojen kehittämiseen. Perhekahvilassa lapset pääsevät leikkimään yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa ja oppivat useita tärkeitä taitoja. Mitä oma lapsesi saattaisi perhekahvilassa ajatella?

- ✚ Uusi paikka pelottaa minua.
- ✚ Täällä on paljon uusia ihmisiä.
- ✚ Miksi kaikki katsovat minua?
- ✚ En osaa toimia täällä.
- ✚ Haluan syliin!
- ✚ En osaa päättää, mitä tekisin.
- ✚ Haluan leikkiä vain sinun kanssasi.
- ✚ En tunne täältä ketään.
- ✚ Tämä on jännittävää!
- ✚ Minä tarvitsen aikaa tutustumiseen.
- ✚ Jotain muuta?

SIIRTYMÄTILANTEET

Paikasta toiseen siirtyminen voi olla perheelle vaikeaa. Lapsi saattaa hätäntyä tai itkeä. Kuinka sinun lapsesi reagoi muutokseen ja siirtymiseen paikasta toiseen? Miksi hän kiukuttelee siirtymätilanteessa?

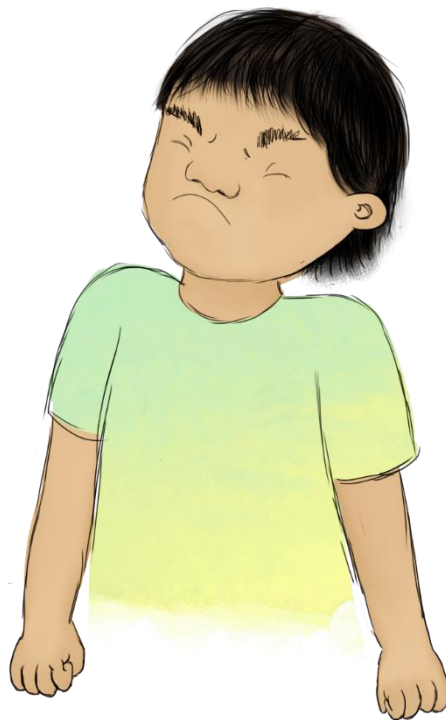

- ✚ Et antanut minulle aikaa varautua lähtöön.
- ✚ Täällä on hauskaa!
- ✚ En halua jättää kavereita.
- ✚ Mitä, jos me ei tullakaan tänne koskaan takaisin?
- ✚ En ymmärrä, miksi meidän pitää lähteä.
- ✚ Jotain muuta?

AGGRESSIIVISUUS

Aggressiivinen lapsi voi ilmaista vihaansa monin eri tavoin. Osa lapsista saattaa manipuloida, uhkailla tai kiusata toisia saadakseen haluamansa. Toinen puolestaan ei tiedä, kuinka tunteensa näyttäisi. Mitkä asiat ja tilanteet saavat sinun lapsesi ärsyyntymään? Mitä lapsi mahtaa näissä tilanteissa ajatella?

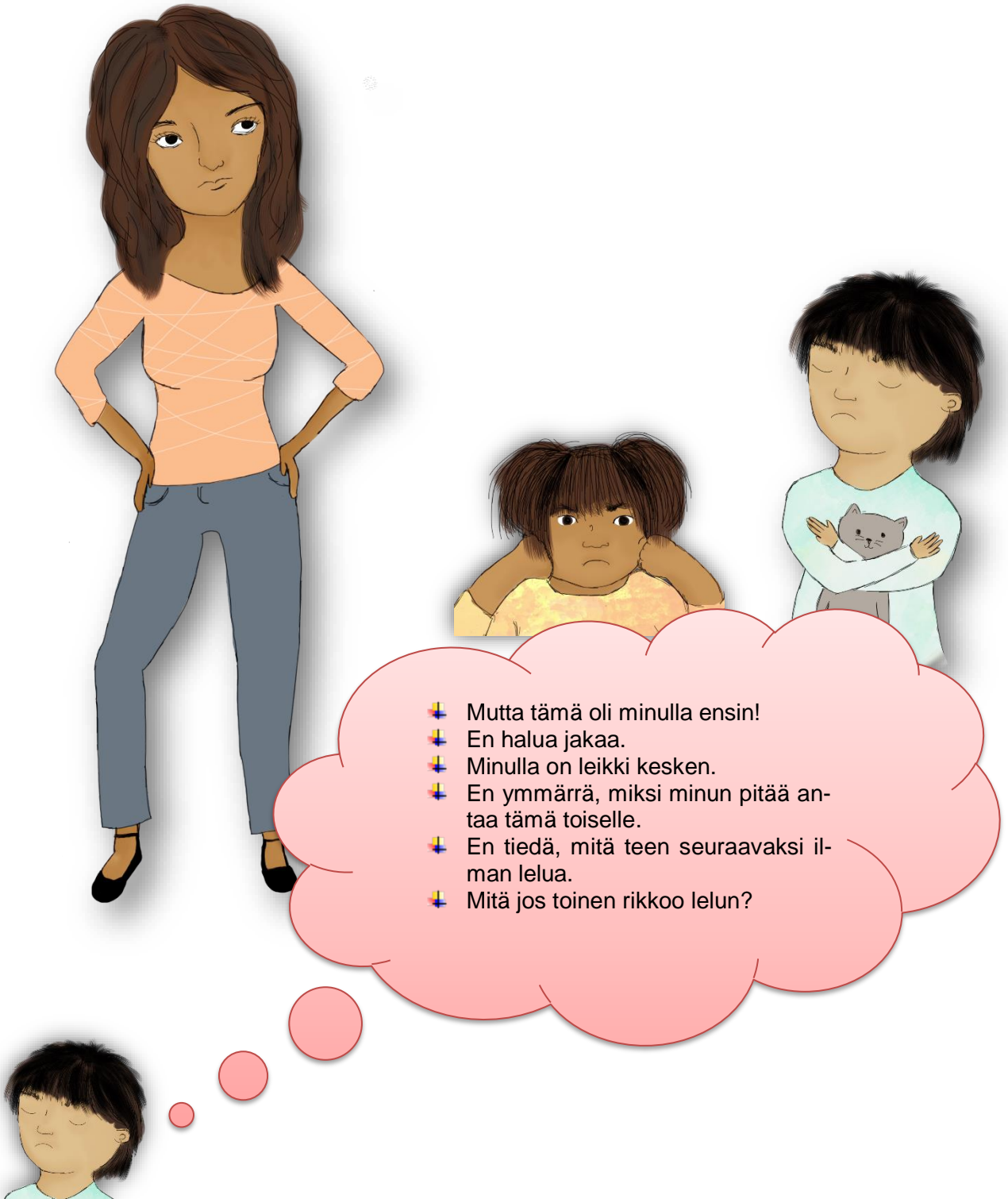

- ✚ En osaa ilmaista tunteitani toisin.
- ✚ Minua ärsyttää!
- ✚ Miksi et kuuntele minua?
- ✚ En halua tehdä tätä.
- ✚ En hallitse tunteitani.
- ✚ Jotain muuta?

LELUJEN JAKAMINEN

Lelujen jakaminen on hyvä tapa harjoitella sosiaalisia taitoja. Millaisia tunteita lelujen jakaminen lapsessasi herättää?

SANASTOT

Arki: Ihmisen jokapäiväistä elämää, joka koostuu rutiineista

Vuotovaikutus: dialogia

Siirtymätilanteet: siirtymätilanteilla tarkoitetaan tekemisestä toiseen siirtymistä, esimerkiksi pukemista, iltapesulle siirtymistä tai jonnekin lähtemistä

Aggressiivisuus: suuttumus, vihamielisyys ja raivo